

Herald pedagogiki. Nauka i Praktyka

wydanie specjalne

Warszawa

2020

Herald pedagogiki. Nauka i Praktyka

wydanie specjalne

ISSN: 2450-8160

nr.indeksu: 19464

numer: 56 (06/2020)

Redaktor naczelny: Gontarenko N.

KOLEGIUM REDAKCYJNE:

W. Okulicz-Kozaryn, dr. hab, MBA, Institute of Law, Administration and Economics of Pedagogical University of Cracow, Polska;

L. Nechaeva, dr, Instytut PNPU im. K.D. Ushinskogo, Ukraina.

K. Fedorova, PhD in Political Science, International political scientist, Ukraine.

Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour»

Druk i oprawa: Sp. z o.o. "Diamond trading tour"

Adres wydawcy i redakcji: 00-728 Warszawa, ul. S. Kierbedzia, 4 lok.103

info@conferenc.pl

Nakład: 80 egz.

Wszelkie prawa zastrzeżone.

Wszelkie prawa do materiałów prac należą do ich autorów.

Pisownia oryginalna jest zachowana.

Wszelkie prawa do materiałów w formie elektronicznej opublikowanych w zbiorach należą Sp. z o.o. "Diamond trading tour".

Obowiązkiem jest odniesienie do czasopismo.

Opinie wyrażane w artykułach czy reklamach są publikowane na wyłączną odpowiedzialność autorów, sponsorów lub reklamodawcy. W związku z tym ani Redakcja, ani Wydawca nie ponoszą odpowiedzialności za konsekwencje wykorzystania jakichkolwiek nieścisłych informacji.

Warszawa 2020

"Diamond trading tour" ©

ISSN: 2450-8160

Використання моделей змішаного навчання у викладанні англійської мови у вищому навчальному закладі Мальцева Г. В.	4
Розробка і апробація мультимедійного електронного навчально-методичного комплексу з курсу “Психологія конфліктів та їх розв’язання” Вінтюк Ю. В.	6
Мистецтво іконопису як засіб формування у майбутніх учителів мистецьких дисциплін моральних цінностей Стрілець О.	11
Міжкультурне спілкування учнівської молоді як соціальна проблема Денисенко А. В.	17
Соціально-психологічні умови роботи соціального працівника та педагога соціального з неповними сім’ями Меркулова Н. В., Катріченко В. С.	19
Developing autonomy and grammar learning strategies of prospective teachers learning English after German Danylenko O. O.	21
The model of forming professionally oriented english listening competence of the future specialists in economics Hupka-Makohin N. I.	24
Роль самоосвітньої компетентності у процесі інтеграції гуманітарно-фундаментальних дисциплін в технічних зво Сабадош Ю. Г.	27
Сутність позааудиторної роботи в процесі формування культури та духовності студентської молоді Гордієнко С. Г.	30
Проблеми засвоєння духовної музики в навчальному процесі Карпенко А.П.	33
The effectiveness of ted talks for boosting students’ communicative competence Kuzan H., Matviiv-Lozynska Y.	42



Використання моделей змішаного навчання у викладанні англійської мови у вищому навчальному закладі

Мальцева Г. В.

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Ключові слова: змішане навчання, метод перевернутого класу, інформаційні технології.

Keywords: blended learning, flipped classroom, information technologies.

В останні роки все більшої популярності набирають електронне навчання, дистанційне навчання, мобільне навчання та змішане навчання. З поміж згаданих видів навчання змішане навчання є особливо актуальним, тому що дозволяє впроваджувати елементи електронного навчання в традиційну систему освіти.

На думку більшості українських вчених, змішане навчання – це процес здобування знань, який здійснюється через поєднання різних технологій навчання (О. В. Коротун, Ю. В. Триус, А. М. Стрюк, В. М. Кухаренко). На сьогоднішній день технологічний розвиток спонукає освітню сферу бути більш гнучкою та змінювати свої форми. Причинами використання змішаного навчання є високий педагогічний рівень, доступ до знань, соціальна взаємодія, персональна дія та мотивація, економічна ефективність та простота перегляду [6].

Доцільним є використання змішаного навчання у викладанні іноземних мов, зокрема англійської мови, у вищій школі, оскільки воно має безліч освітніх переваг. Г.В. Ткачук виокремлює наступні переваги змішаного навчання[4]: гнучкість навчання, модульність навчання, доступність та мобільність навчання, технологічність, ма-

совість, творчість, інтерактивність, соціальна рівність.

Змішане навчання передбачає поєднання аудиторних видів навчальної діяльності з електронними. Існують різні комбінації поєднання традиційного і електронного навчання. Найбільш розповсюдженими є наступні моделі: обертання, гнучка, La Carte і збагачена віртуальна [2;3].

Модель обертання або ротаційна модель – це модель, в якій студенти перемищуються за встановленим графіком або на розсуд учителя між методами навчання, принаймні, одним з яких є дистанційне навчання. Ця модель також передбачає такі заходи, як робота в малих групах або класі, групові проекти, індивідуальні заняття й письмові роботи, тому виділяють Модель ротації між станціями, Модель ротації між лабораторіями, Модель «перевернутого» класу, Модель індивідуальної ротації.

Гнучка модель – це модель, в якій навчання здійснюється, в основному, в дистанційному режимі.

Модель La Carte або особистісно-орієнтована модель – це модель, яка дає студентам можливість вивчати додаткові курси в електронному режимі, окрім тих, що вже заплановані програмою.

Збагачена віртуальна модель – це модель, в якій студент більшу частину навчального матеріалу отримує в електронному режимі, але може мати консультації з викладачем, як в очному, так і в онлайн режимі.

Наразі доволі розповсюдженою стала модель «перевернутого класу». О. А. Ковтун дає таке визначення цій моделі: «Перевернута класна кімната – це педагогічна модель, в якій зміщуються акценти з типової подачі лекцій на домашнє опрацювання матеріалів курсу. Короткі відео-лекції переглядаються студентами вдома, а час на занятті присвячується обговоренню проблемних питань, розв'язуванню розвивальних вправ, роботі над проєктами або активним дискусіям»[1]. За такою моделлю, студенти засвоюють теоретичний матеріал вдома, а на занятті в аудиторії вони займаються практичною роботою.

Науковці виділяють такі типи перевернутого класу, як типовий перевернутий клас, орієнтований на дискусію перевернутий клас, сфокусований на демонстрації перевернутий клас, псевдо перевернутий клас, груповий перевернутий клас, віртуальний перевернутий клас та «перевернутий» викладач.

Технологія «перевернутого класу» може бути використана під час викладання англійської мови для проведення дебатів, презентацій, дискусій. Наприклад, при проходженні теми “Education systems” з дисципліни «Основна іноземна мова» студенти переглядають вдома відео про системи освіти в США та Британії. А вже на занятті у них є можливість обговорити подібності та відмінності цих систем і зробити висновки. Крім того, студенти можуть виконувати письмові завдання на перевірку розуміння інформації з відео. Таким чином, у студента є можливість засвоювати матеріал у зручному для нього темпі, переглядаючи відео у зручний для нього спосіб.

Хоча модель перевернутого класу передбачає використання різних інструментів для проведення занять (хмарні середовища, відеоматеріали, інфографіка), відеоматеріали є одним з основних компонентів у цьому типі навчання. Викладач може сам створювати відео контент або використовувати вже наявні відеоматеріали. Для роботи з відеоматеріалами можна використовувати наступні ресурси:

- створення відео (веб-рекордер Screengr);
- редагування відео (YouTube);
- створення відео з коментуванням (програма VideoNot.es);
- створення відео уроку (<http://goclass.com>) [5].

Отже, змішане навчання дозволяє зробити заняття більш доступними, інтерактивними та гнучкими для студентів. Зокрема модель перевернутого навчання сприяє більш ефективному засвоєнню знань завдяки тому, що теоретична частина матеріалу засвоюється студентом індивідуально до початку заняття.

Література

- Ковтун О. А. Методологія застосування технології «перевернутого навчання» (flipped learning) у процесі підготовки майбутніх учителів іноземної мови // Open educational e-environment of modern University. 2019. Special edition. С. 153-160.
- Коротун О. В. Методологічні засади змішаного навчання в умовах вищої освіти // Інформаційні технології в освіті. 2016. № 3 (28). С. 117-129.
- Теорія та практика змішаного навчання: монографія / [Кухаренко В. М., Березенська С. М., Бугайчук К. Л. та ін.]; за ред. В. М. Кухаренка. – Харків: Миськдрук, НТУ ХПІ, 2016. – 284 с.
- Ткачук Г. В. Змішане навчання та особливості використання ротаційної моделі у навчальному процесі // Інформаційні технології в освіті. 2017. – № 4 (33). С. 143-156.
- Фандеева А. Є. Змішане навчання як технологія змін і трансформації // Електронне наукове фахове видання «Народна освіта». 2017. № 2 (32). С. 4-9
- Blended Learning Systems: Definition, Current Trends, And Future Directions [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://oldwww.sd91.bc.ca/frenchj/My%20Pages/e-articles/gram_intro.pdf (Дата звернення: 03.06.2020)

УДК 378.015.3.016:159.923-057.87

Розробка і апробація мультимедійного електронного навчально-методичного комплексу з курсу “Психологія конфліктів та їх розв’язання”

Вінтюк Ю. В.

Кандидат психологічних наук, доцент кафедри Теоретичної та практичної психології Національного університету “Львівська політехніка”

У статті висвітлені особливості створення Електронного навчально-методичного комплексу (ЕНМК) для підготовки студентів-психологів в умовах дистанційного навчання. Розглянуті можливості створення лекцій у Віртуальному навчальному середовищі (ВНС) та їхнього використання в умовах загальнодержавного карантину. Вивчені можливості розміщення матеріалів для практичних занять у ВНС та їхнього використання в умовах дистанційного навчання. Досліджені особливості реалізації студентами можливостей, що їх надають ЕНМК у ВНС НУ «Львівська політехніка». Зроблені висновки з проведеної роботи та намічені перспективи подальших досліджень у даному напрямку.

Ключові слова: психологія конфліктів, підготовка майбутніх фахових психологів, віртуальне навчальне середовище, мультимедійний електронний навчально-методичний комплекс, навчальний процес у дистанційному режимі.

Development and approval of the multimedia electronic educational and metodological complex from the course “Psychology of conflicts and their levels”

Vintyuk Yuriy

*candidate of psychological sciences,
associate professor, department of theoretical and practical psychology
National university “Lviv Polytechnika”*

The article highlights the features of the creation of the Electronic educational and methodical complex for (EEMC) training of students-psychologists in the conditions of distance learning. Possibilities of creation of

lectures in the Virtual learning environment (VLE) and their use in the conditions of distance learning are considered. Possibilities of placement of materials for practical classes in VNS and their use in the conditions of distance learning are studied. Peculiarities of students' realization of opportunities provided by EEMC in VLE NU «Lviv Polytechnic» are investigated. Conclusions from the conducted work are made and prospects of further researches in this direction are outlined.

Key words: conflict psychology, training of future professional psychologists, virtual learning environment, multimedia electronic educational and methodical complex, educational process in distance mode.

Постановка проблеми. Необхідність проведення навчального процесу – в умовах загальнодержавного карантину – в дистанційному режимі поставила перед вітчизняною системою освіти нові виклики. З одного боку, це не повинно було спричинити значних труднощів, оскільки дистанційне навчання давно практикується багатьма навчальними закладами, вищими передусім. Проте у той же час до нього висувається низка специфічних вимог, які складно забезпечити за умов впровадження загального карантину, особливо за відсутності попередньої підготовки. Сказане повною мірою стосується і навчання майбутніх фахових психологів, зокрема, у Національному університеті «Львівська політехніка». Для забезпечення дистанційного навчання у закладі ще в минулому десятилітті було створено Віртуальне навчальне середовище (ВНС), яке, проте, має свої специфічні особливості. Необхідність розгляду окреслених питань зумовлює актуальність і доцільність даного дослідження.

Мета роботи: висвітлити особливості створення Електронного навчально-методичного комплексу (ЕНМК) для підготовки студентів-психологів в умовах дистанційного навчання.

Завдання дослідження:

- розглянути можливості створення лекцій у ВНС та їхнього використання в умовах дистанційного навчання;
- вивчити можливості розміщення матеріалів для практичних занять у ВНС та їхнього використання в умовах дистанційного навчання;
- дослідити особливості реалізації студентами можливостей, що їх надають ЕНМК у ВНС НУ «Львівська політехніка»;

- зробити висновки з проведеної роботи та намітити перспективи подальших досліджень у даному напрямку.

В даному випадку буде розглянуто особливості створення мультимедійного Електронного навчально-методичного комплексу для забезпечення викладання навчального курсу «Психологія конфліктів та їх розв'язання», інформація про розробку якого була опублікована раніше [1]. Оскільки дане дослідження є продовженням попереднього, додатковий огляд наукових публікацій за обраною темою не проводився. Створений у результаті проведенного дослідження мультимедійний ЕНМК відповідає чинним вимогам до навчальних матеріалів [3] і розміщений у ВНС НУ «Львівська політехніка» [2].

Виклад основного матеріалу дослідження. Доводиться визнати, що найбільші труднощі виникли при забезпеченні аналітичної частини курсу, зокрема, забезпечення його лекційними матеріалами. Необхідно відзначити, що наявне ВНС дає змогу розміщувати у ньому лекційні матеріали лише у вигляді текстових файлів, різного формату. Така ситуація є цілком задовільною за умов проведення лекційних занять у навчальних аудиторіях, коли розміщені у ВНС лекції відіграють лише допоміжне значення. Наприклад, для попереднього ознайомлення студентів зі змістом кожної теми, перед відвідуванням лекційних або практичних занять. Зовсім інші вимоги до проведення лекцій у дистанційному режимі навчання, зокрема, в умовах загального карантину. Постає необхідність читання відеолекцій у режимі “онлайн”, проте наявне ВНС не передбачає такої можливості. Для такого спілкування у ньому передбачено режим “чат”, однак у даному випадку він практично не використову-

ється, оскільки є незручним, особливо при роботі з великою кількістю студентів. Та найбільша складність полягає в тому, що при дистанційному навчанні учасників дуже важко залучити до проведення занять у ВНС за чинним розкладом. Через те, що кожен студент має свій, індивідуальний графік роботи, і надає перевагу вивченню лекційного матеріалу у зручний час.

Для вирішення цієї проблеми було знайдено, а згодом запропоновано і реалізовано відповідне рішення, яке полягало у тому, що за умов навчання у дистанційному режимі було додатково задіяне навчальне середовище Microsoft Teams. Воно дає змогу не тільки складати розклад занять для академічних груп студентів, але й проводити заняття, зокрема, читати лекції в режимі “онлайн”, що значною мірою вирішує проблему читання лекцій у дистанційному режимі. Кожне заняття може бути записано у вигляді відео, однак воно не може бути надане студентам для вільного перегляду. Однак, із цим недоліком довелося змиритися, оскільки, наразі, інших можливостей не було. Очевидно, що при допрацюванні ВНС, із врахуванням необхідності його застосування в умовах карантину, таку можливість необхідно буде передбачити, що дасть змогу студентам переглядати лекції скільки потрібно разів і у зручний для них час.

При проведенні практичних занять у дистанційному режимі з'ясувалося, що розміщені у ВНС завдання придатні для застосування лише за умови проведення занять в аудиторії. Відповідно, виникла необхідність терміново замінити матеріали до практичних занять на інші, придатні для самостійного виконання студентами. Перевагу було надано підібраним до кожної теми відеоматеріалам, проте ВНС не дозволяє розміщувати відеофайли, а лише посилання на відеоматеріали, наявні у мережі Інтернет. Саме цю можливість було використано при розробці нового, мультимедійного ЕНМК з навчального предмету «Психологія конфлікту та їх розв'язання». Зміст практичних завдань, для кожної теми, з використанням спеціально підібраних відеоматеріалів, наводиться далі.

Завдання до теми 1. Перегляньте запропоноване відео на тему: «Психологія

конфлікту: історичний аспект». Порівняйте переглянутий матеріал із матеріалом 1-ї лекції курсу «Психологія конфліктів та їх розв'язання». Виділіть схожість і відмінності; наведіть свої міркування з цього приводу. Що нового ви дізналися з запропонованого матеріалу? А що з наведеного було вже відомим? Оцініть інформативність наданого матеріалу. Про які аспекти даної теми ви хотіли би дізнатися детальніше? Чому саме хотіли би навчитися в результаті вивчення даного курсу? Яким ви вбачаєте оптимальний шлях для формування своєї професійної конфліктологічної компетентності?

Завдання до теми 2. Оберіть 3 дитячі казки із числа запропонованих – подано перелік казок і посилання на них; потрібно переглянути їх і визначити існування конфлікту, його сутність та описати за запропонованою схемою. Навести міркування з того приводу, чому у кожній казці неодмінно наявний конфлікт? Навіщо казки створюються і передаються сотні років із покоління в покоління? Чому як у минулому, так і тепер про це розповідають дітям?

Завдання до теми 3. Запропоновано обрати 3 художні короткометражні фільми – подано перелік фільмів і посилання на них. Переглянути їх і визначити наявність конфлікту, його сутність та описати за типовою схемою. Навести свої міркування з того приводу: чому у кожному художньому творі, оповіданні чи фільмі неодмінно наявний конфлікт? Хто і для чого це пише та знімає? Хто і чому це дивиться? Як це пов'язано з реальною дійсністю?

Завдання до теми 4. Перегляньте запропоновані навчальні відео про види конфліктів – подано перелік матеріалів і посилання на них; порівняйте переглянутий матеріал із матеріалом лекцій з курсу «Психологія конфліктів та їх розв'язання». Наведіть свої міркування з цього приводу. Що нового ви дізналися з запропонованого матеріалу? А що з наведеного було вже відомим? Оцініть інформативність наданого матеріалу. Наскільки отримані в ході проведених занять знання поповнили ваші знання про конфлікти? Що найбільше вплинуло на їхнє формування? Які форми занять найдоцільніше використовувати?

Завдання до теми 5. Запропоновано переглянути відео про конфлікти в стосунках. Необхідно порівняти поданий матеріал із викладом 5-ї лекції курсу. Затим: виділіть схожість і відмінності; наведіть свої міркування з цього приводу. Що нового ви дізналися з запропонованого матеріалу? А що з наведеного було вже відомим? Що ще ви хотіли би дізнатися з даної теми? Оцініть можливість вашої роботи в майбутньому, за фахом, сімейним психологом. Наскільки ви готові до такої діяльності, зокрема, до профілактики і вирішення подружніх конфліктів? Що необхідно для успішного її здійснення? Яким чином ви би могли отримати все необхідне для здійснення такої діяльності?

Завдання до теми 6. Перегляньте запропоноване відео на тему: конфлікти на роботі. Порівняйте переглянутий матеріал із матеріалом 6-ї лекції курсу. Що нового ви дізналися з запропонованого матеріалу? А що з наведеного було вже відомим? Оцініть інформативність наданого матеріалу. Про які аспекти тематики ви хотіли би дізнатися детальніше? Що саме хотіли би опанувати з даної теми? Оцініть можливість вашої роботи в майбутньому, за фахом, психологом в організації. Наскільки ваші знання дозволять займатися такою діяльністю, зокрема, вивченням конфліктів? Що необхідно для того, щоб ви могли працювати над попередженням і вирішенням конфліктів в організаціях?

Завдання до теми 7. Запропоновано переглянути відео про можливості і способи уникання конфліктів. Порівняйте переглянутий матеріал із матеріалом 7-ї лекції курсу. Що нового ви дізналися з запропонованого матеріалу? А що з наведеного було вже відомим? Оцініть інформативність наданого матеріалу. Про які аспекти тематики ви хотіли би дізнатися детальніше? Що саме хотіли би опанувати з даної теми? Оцініть можливість вашої роботи в майбутньому, за фахом, психологом, якому часто доводиться займатися профілактикою і вирішенням конфліктів. Чим али бив і бажання стати фахівцем у цій сфері? Наскільки ви готові до успішного здійснення такої діяльності? Що ще необхідно для вашої підготовки у цій сфері?

Завдання до теми 8. Перегляньте запропоноване відео на тему: «Як вирішувати конфлікти в організаціях». Порівняйте переглянутий матеріал із матеріалом 8-ї лекції курсу. Що нового ви дізналися з запропонованого матеріалу? А що з наведеного було вже відомим? Оцініть інформативність наданого матеріалу. Про які аспекти тематики ви хотіли би дізнатися детальніше? Що саме хотіли би опанувати з даної теми? Оцініть можливість вашої роботи в майбутньому, за фахом, психологом в організації. Наскільки ви готові до цієї діяльності? Що необхідно для успішного її здійснення? Яким чином ви би могли отримати все необхідне для здійснення такої діяльності?

На завершення необхідно з'ясувати ставлення студентів до навчання у дистанційному режимі, а також оцінити якість знань, набутих у таких умовах. Слід відзначити, що студенти по-різному ставилися як до навчання за нових реалій, так і різною мірою використовували надані можливості. Самостійні, ініціативні студенти, з високою мотивацією до навчання та освоєння обраного фаху, хоча і відзначали певні труднощі при такому навчанні, але активно освоювали як навчальні матеріали, розміщені у ВНС, так і відвідували лекції що проводилися в режимі “онлайн”. Вони відзначали, що наявні умови не вплинули суттєвим чином на якість їхніх знань, оскільки дбали про це і доклали додаткові зусилля для налагодження навчального процесу в нових умовах. Проте саме ці студенти не становлять більшість серед тих, хто навчаються. Приблизно половина студентів відмітила, що якість їхніх знань значно погіршилася, оскільки при вивченні лекцій у ВНС вони не мали змоги спілкуватися з викладачами, отримувати необхідні роз'яснення незрозумілих положень. А відвідувати лекції, що проводилися у режимі “онлайн”, вони мали змогу далеко не завжди. Чимало студентів так і не змогли успішно освоїтися в умовах дистанційного навчання і продовжити набувати знання належним чином. Вони рідко відвідували ВНС, часто не відвідували лекції, що читалися “онлайн”, недбало виконували запропоновані практичні завдання. Саме мотивуванню цієї частини студентів необхідно

приділити увагу при вдосконаленні методики дистанційного навчання.

Проведене дослідження дозволило зробити наступні **висновки**.

Пошук оптимальних можливостей для проведення лекцій в умовах дистанційного навчання привів до необхідності задіяння як наявних можливостей, що їх надає ВНС закладу, так і за діяння додаткових ресурсів; що однак, лише дозволяє конкретизувати наявні потреби і продовжити пошук можливостей для їх реалізації в майбутньому.

2. Пошук оптимальних можливостей для проведення практичних занять в умовах дистанційного навчання привів до необхідності розробки практично нового практичного курсу, з задіянням необхідних відеоматеріалів за кожною темою; і вказало на доцільність розміщення таких матеріалів у ВНС.

3. Дослідження ставлення студентів до навчання у дистанційному режимі дозволило виявити низку специфічних труднощів, що залежать від їхніх індивідуальних особливостей, умов навчання і ставлення до

нього, які ще чекають належного вивчення і пошуку можливостей для їхнього вирішення, що вимагає продовження роботи у даному напрямку.

У майбутньому передбачено продовжити дослідження за даною темою для пошуку оптимальних шляхів і способів вирішення виявлених труднощів.

Література:

Вінтюк Ю. В. Дослідження конфліктів у навчальній роботі зі студентами-психологами / Вінтюк Ю. В. // Herald Pedagogiki. Nauka i praktyka. # 54 (04/2020). – Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2020. – S. 38–43.

Вінтюк Ю. В. Мультимедійний електронний навчально-методичний комплекс «Психологія конфліктів та їх розв'язання». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vns.lpnu.ua/course/view.php?id=9802>

Розробка електронних курсів у Віртуальному навчальному середовищі «Львівської політехніки». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vns.lpnu.ua/course/view.php?id=8056>

Мистецтво іконопису як засіб формування у майбутніх учителів мистецьких дисциплін моральних цінностей

Ольга Стрілець

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри мистецьких дисциплін і методик навчання Університету імені Григорія Сковороди у Переяславі

У статті розглянуто питання актуальності формування у майбутніх учителів мистецьких дисциплін моральних цінностей. Розкрито важливість мистецтва як засобу, який допомагає людині побачити свій внутрішній світ і наповнює бажанням стати досконалішим. Проаналізовано мистецтво іконопису, при вивченні якого духовний світ кожної людини неначе пробуджується і наповнюється найвищими цінностями, такими, як: любити, прощати, допомагати ближньому.

Ключові слова: мистецтво, моральні цінності, добро, любов до людей, досконалість, іконопис, канони, Панагія, Елеус, Одегітрія, Клейма.

The article considers the relevance of the formation of future moral teachers of art disciplines of moral values. The importance of art is revealed as a means of helping a person to see his inner world and fills him with the desire to become more perfect. The art of icon painting is analyzed, during the study of which the spiritual world of each person seems to be awakened and filled with the highest values, such as: to love, forgive, and help one's neighbor.

Key words: art, moral values, goodness, love for people, perfection, iconography, canons, Panagia, Eleusis, Odegitria, Stigmas.

Постановка проблеми. У Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття), в Законі України «Про освіту» визначено мету, зміст, принципи виховання української молоді на засадах добра, любові до людей, тобто формування у них моральних цінностей, за допомогою яких, нове покоління фахівців буде здатним стверджувати і залучати учнів до загально-людських цінностей та збереження національних традицій освіти України. Щоб рекомендувати себе у сучасному світі українська молодь повинна бути не тільки енергійною, але й чесною, справедливою,

проявляти милосердя до інших людей і мати бажання служити людям, тобто не тільки знати моральні цінності, але й ними жити. Як засвідчував видатний український науковець Іван Дмитрович Бех: «Лише любов, вірність, справедливість, доброта і багато інших цінностей ведуть молодь до добродійності і досконалості» [2, с. 120].

Науковими дослідженнями з проблеми виховання моральних цінностей займалися науковці ще минулих століть, такі як: Г. Кониський, І. Кант, Г. Гегель, Е. Гуссерль, В. Войно-Ясенецький (архієпископ

Лука), А. Дістервега, Я. Коменський, М. Пирогов, Г. Сковорода, Ж.-Ж. Руссо. К. Ушинський та інші. Педагогічні дослідження щодо формування та виховання моральних цінностей у студентів ВПНЗ висвітлені в ідеях І. Д. Бека, І. А. Зязюна, Н. Г. Ничкало, М. Лещенко, О. Отич, О. Рудницької, О. Сухомлинської, В. Зінченко, М. Євтуха, В. Кременя, Б. Лихачова, С. Максименко, М. Нікандрова, Д. Чернилевського та інших. Спираючись на вчення К. Ушинського, можна засвідчити про те, що виховуючи особистість, разом з багатьма важливими принципами, які безумовно вдосконалюють людину, надзвичайно важливими мають бути покладені і загальнолюдські цінності гуманізму та духовності без яких не можливе розуміння світу і життя у повній його мірі. Вчений дає характеристику двом елементам характеру – це природний, тобто перша природа людини і другий – духовний, моральний, який виробляється у людини під впливом виховання [10, с. 50]. Саме моральні цінності: чесність, справедливість, співпереживання тощо, стають взірцем для поведінки інших людей, тобто приклад як засіб передачі досвіду старшого покоління молодшому. У народі є такий вислів: «Посієш звичку – пожнеш характер, посієш характер – пожнеш долю», тобто, інколи молоді не помічають своїх негативних звичок, які, якщо не наставити їх, можуть перетворитись у характер і часто він може стати аморальним, що приведе тільки до проблем. І тому моральне виховання молоді є надзвичайно важливою складовою формування досконалої особистості. До морального виховання молодого покоління відноситься, перш за все, теоретичні основи моралі (сутність моралі), для того щоб було сформовано поняття про мораль, а також уявлення цінностей моралі. Необхідною умовою формування моральних цінностей є настанова на організацію поведінки, тобто: як має поводитись високодуховна людина в сучасному суспільстві. Але при всьому цьому, необхідно також враховувати на вольові якості людини: «бо не роблю добра, що його хочу, але чиню зло, якого не хочу.²⁰ Коли ж я роблю те, чого не хочу, то

тоді вже не я його виконую, але гріх, що живе в мені»(*Послання Апостола Павла до римлян 7: 14, 8: 2*) [1, с. 1111].

Отже, з цього виходить, що надзвичайною і першою умовою морального виховання є бесіда викладача з молоддю на питання: що таке життя людини, навіщо ми прийшли у цей світ і ціль нашого життя, сутність щастя і нещастя, що означає служити іншим людям, бути альтруїстом, чи: яким є наше відчуття, коли ми робимо добро, або навпаки – яким є відчуття після скоєного зла? За методом рефлексії особистість важливо повернути думками назад і дати можливість проаналізувати свою поведінку, самому усвідомити свої вчинки і, зрештою, своє життя. На цьому етапі виховання формуються такі особливості, як самоаналіз та самоконтроль, здатність до самопізнання і вольової саморегуляції поведінки.

Навчаючись у вищому навчальному закладі, студенти мають найкращий освітньо-виховний простір, де можна практично долучатись до моральних цінностей, зокрема на заняттях з мистецьких дисциплін, адже мистецтво – це особливий світ, що впливає на кожну людину, надихає, виховує, наповнює, захоплює не тільки колористичним рішенням та технічними нюансами, а перш за все духовним змістом, високою моральністю образів. Сприймаючи твори мистецтва, суб'єкт розкриває у собі здатність співпереживати, мріяти, розкривати у собі риси найвищої якості – духовні цінності. Аналізуючи науковий доробок Ю. Борєва, можна стверджувати, що мистецтво за словами науковця: «це стійка, викристалізована і закріплена форма освоєння світу по законам краси, в якій є не лише естетичний зміст, але й художня концепція світу і особистості, а також образ наповнений конкретним ідейно-емоційним змістом»[3, с. 205]. Цікавим є вислів Ф. Ніцше про те, що «художники прищеплюють людям зір та слух, вчать чути і бачити, що кожен собою являє».

Як стверджує науковець Л. М. Газнюк: «Мистецтву властивий інтерес до проявів людської індивідуальності, до змін у сфері свідомості. Воно відповідає глибинній людській потребі розпізнаван-



Богоматір Велика Панагія. Київ, XII ст.
Тип ікони – Панагія.

ня мотивів діяльності та вчинків, виявлення істинно людського в людині. Мистецтво не тільки дає уявлення про світ, а й визначає спосіб бачення світу, певні світоглядні орієнтації. Воно сприяє моральному й естетичному вдосконаленню особи» [5].

Споглядаючи та аналізуючи іконопис, майбутні вчителі мистецьких дисциплін навчаються глибше розуміти суть образів зображуваних на іконі, їх характер, типологію, а також глибокі духовні цінності, якими вони наповнені і несуть у наш світ. Слово «Ікона» від (грец. εἰκόνα – малюнок, образ, зображення), а саме зображення святих і подій зі Святого Письма. Павло Флоренський писав: «Іконописець не створює зображення, а наче відкриває його, «знімаючи покриття з уже існуючого образу: не наносить фарби на дошку, а мовби розчищає посторонні наноси його, «записи» духовної реальності» [8, с. 14].



Вишгородська (Володимирська)
Богородиця. Початок XII ст. Тип ікони –
Елеус.

Ікона створювалась за канонами, тобто за певними законами. Тут зображувався не реалістичний світ, а духовний, саме тому ікона мала певні стилізації образів та предметів. Ікона має цілий ряд типологічних різновидів, а саме: Панагія, Елеус, Одигітрія, Клейма та інші. Канонічність була також у кольорах, що використовувались при написанні ікон. І кожен з цих видів несе у собі унікальний зміст і одухотвореність.

Тип ікони Панагія це – зображення Богоматері на грудях якої в колі, неначе в лоні зображено образ Ісуса – дитини. Найбільшим православним шедевром була ікона Велика Панагія намальована у Києві XI-XII ст. давнім художником Алімпієм Печерським.

Надзвичайно цікавою за характеристикою є тип ікони Елеус, де лики Богородиці і Ісуса зближені, щока до щоки, а Ісус обіймає Її за шию. Тип ікони Елеус у пере-



Ікона Божией Матери «Одигитрия». Первая четверть XV века. Византия

кладі означає Милостива або Замилування. Ікона символізує материнську любов Марії до Ісуса. Тип ікони Елесу мав поширення у Франції, Італії, Англії, Німеччині і на Русі. Як засвідчують науковці Коваль Ігор, МIRONЮК Іван, на Вишгородській іконі типу Елеус Богородицю зображено в царській ризі з золотими краями, що нагадують про Божу ласку. Тут Мати Марія і Дитятко Ісус показують єдність божественного і людського (Ісус – Бог, Марія – людина, і саме притуляння щокі до щокі показує, що відстані між Богом і людьми не має, відстань між Богом і людьми створюють тільки людські гріхи). В іконі на одязі Христа зображені червоні смужки, що символізують кров Христа проливу за людські гріхи, які він узав на себе. Голівонька Марії покрита темною вуаллю, що символізує її покірність перед Божою волею [6]. У Першоджерелах читаємо, про Божу волю: «що є воля Божа, блага, угодна і довершена» (Рим. 12:2), тобто Бог ніколи не планував зла своїм дітям, навпаки люди вибирають широку дорогу де панує зло, ненависть, не прощення, зневага, жадність, зарозумілість, лінивість, злодійство...



Ікона святого Миколая. Тип – Клейма. XIV ст.

Ікона типу Одигітрія – це один з найпоширеніших сюжетів, коли Марія з Ісусом дивляться на нас. Тип цієї ікони з'явився у Київській Русі, за дослідженням багатьох науковців, як тільки християнство прийшло на нашу землю. Ікона Одигітрія була у Десятинній церкві, або Церква Успіння Пресвятої Богородиці (перша кам'яна церква Київської Русі), яку побудував Володимир Святославич за десяту частину свого прибутку. Як засвідчують В. Овсійчук та Д. Кравич: «Відома ікона Смоленської Богоматері Одигітрії в 1101 році подарував для Успенського собору в Смоленську Володимир Мономах. Згодом ця ікона Одигітрія була перевезена до Москви в Троице-Сергіївську лавру. У 1812 р. ікону забрав маршал Кутузов на поле Бородинської битви, де перед боєм до неї молились війська. Після цієї події ікону було повернуто до Успенського собору у Смоленську. Подальша доля ікони невідома» [8].

Тип ікони Клейма представляє собою картину прямокутної форми, яка зображує сцени, що пояснюють центральне зобра-



«Свята Трійця» Андрій Рубльов (приблизно 1410 роки).

ження. Переважно ці сценки читаються по годинниковій стрілці. У Візантії з IX ст. з'являються ікони де у центрі зображують святого, а навколо – сцени з його життя.

Щодо вивчення символіки кольорів у іконах, можемо оглянути образ «Свята Трійця» іконописця Андрія Рубльова. Як було сказано вище, кольори, які були використані для написання ікон також були канонічними і мали символічне значення. Кожний колір був чистим і локальним, а також ніс у собі високодуховні цінності. А саме: червоний колір означав – страждання та перемогу, символ Божої енергії; коричневий – терпіння, мучеництво; зелений – учительство, надія; золотий колір – вічність та слава, а також означає Божу присутність, атрибут Царства небесного; білий – чистоту, одухотвореність, досконалість, колір слави Христа у Преображенні; чорний – відсутність Божого світла, смутку, печала; білі білки на обличчі святих – Боже світло, одухотвореність; золоті лінії (асист) на ризах Ісуса Христа означали Боже світло, а також духовну радість [7].

Аналізуючи ікону Андрія Рубльова «Свята Трійця» – Отець, Син і Дух Святий, ми можемо засвідчити, що праворуч

зображено образ Духа Святого, адже символ зеленого кольору – учительство. А у Святому письмі написано, коли Ісус відходив до Батька Свого, то говорив учням, що не залишить їх сиротами, а вблагає Батька Небесного, щоб послав утішителя – Духа Святого, який завжди буде перебувати з людьми, які увірують в нього, адже він не видимий. Ліворуч це – образ Отця Небесного, його одяг зображено у золотих кольорах, що є символом Божої присутності і вічності. А по середині – образ Сина Божого – Ісуса Христа. Цей образ одягнений у коричневий колір, що символізує терпіння, адже Ісус притерпів за нас, узявши на хрест людські прокляття. Синій колір, як сказано вище, означає – небесне, неземне. Рука Сина Божого наближається до чаші, яку Він повинен (випити до кінця, тобто взяти на себе божий гнів, що мав впасти на людей).

Надзвичайно цікавим і цінним є зображений на іконі символ виноградної лози, про яку згадується в Біблії (Івана 15: 1-5). Ісус говорив: «Я Виноградина, а Отець Мій – Виноградар. (Люди – галуззя, віття). Усяку галузку, що плоду не приносить, Він відтинає, але всяку, що плід родить, очищає її, щоб рясніше родила» [1, с. 1063]. Це можна пояснити такими словами: люди, які усе своє життя живуть у ненависті до інших людей, крадуть, вбивають заради наживи схожі на суху лозу, яка буде відтятою, проте люди, які добрі як у своїх вчинках, так і у думках, люб'ячі, терпеливі, милосердні схожі на лозу, що приносить плоди, тому вони будуть ще більше очищеними і ряснішими.

Усі ці істини добра, любові, милосердя, якими наповнено мистецтво іконопису і є як духовними, так і моральними цінностями, які необхідними, щоб людство будувало новий світ.

Тому, за словами І. А. Зязюна: «Найголовніше у житті кожної людини – це досягнути духовності». Найвищий рівень сформованості моральних та духовних цінностей у майбутніх учителів мистецьких дисциплін стверджується у таких якостях: співпереживання, любов, милість, скромність, чесність, доброта, працелюбність, бажання вдосконалюватися і служити людям.

ЛІТЕРАТУРА

- Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту: українське Біблійне Товариство. Київ. 2013 р. 1211 с.
- Бех І. Д. Виховання особистості. Київ.: Либідь, 2003. Кн. 1. 278 с.
- Борев Ю.Б. Эстетика. 4-е изд., доп.М.: Политиздат, 1988. 496 с.
- Власюк Марія. Символіка кольорів ікони. Наука і життя: сучасні тенденції, інтеграція у світову наукову думку. 2013.
- Ганзюк Л.М. Естетика: навч. Посіб. Для студ. Гуманітар. Спец. Київ: Кондор, 2011. 124 с.
- Коваль І., Миронюк І. Сучасна археологія княжого Галича і Галицької землі. Монографія: Нова Зоря. Івано-Франківськ, 2015. 320 с.
- Музей українського народного декоративного мистецтва: альбом / авт.: А.Ф. Вялець, Л. С. Білоус, та ін..; фотозйомка М. К. Андреева. Київ. Мистецтво, 2009. 352 ст.: іл.
- Овсійчук В., Кравич Д. Оповідь про ікону. Львів: Інститут народознавства НАН України. 2000. 392 с.
- Руско Н. М. Особливості Галицького іконопису кінця XIX – початку XX століть: філософсько-релігійознавчий контекст: дис. на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук: 09.00.11. Острог, 2015. 573 с.
- Ушинський К. Д. Про народність у громадському вихованні / / Твори: В 6 т. –К.: Рад. шк., 1954. – Т. 1. – С. 50 – 51.

Міжкультурне спілкування учнівської молоді як соціальна проблема

Денисенко А. В.,

здобувач вищої освіти спеціальності 231 Соціальна робота Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

Глобальні трансформації, що охопили сучасну галузь соціальної роботи України, зорієнтовані на втілення концептуальних засад міжкультурного спілкування, що формують на загальнодержавному рівні. Вивчення питання міжкультурного спілкування для України є дуже важливим проблемним полем, бо впродовж усієї історії на її території постійно відбувався міжкультурний діалог. Зазначимо, що під час взаємодії та спілкування учнівської молоді в освітньому середовищі закладів загальної середньої та вищої освіти з багатонаціональним складом виникають певні труднощі, що підтверджують необхідність спеціальної соціально-педагогічної роботи в умовах полікультурного суспільства. Так, міжкультурний діалог учнівської молоді в закладах загальної середньої та вищої освіти пов'язаний з адаптацією учнів та здобувачів вищої освіти до нових соціокультурних реалій, які передбачають пошук змісту, форм, принципів, соціально-педагогічних умов для формування їхньої міжнаціональної культури.

Підкреслимо, що соціальна проблема – це перепона, що сформульована в загальному вигляді як певна соціальна задача, що

потребує вирішення. Так, соціальна проблема може бути визначена як невідповідність того, що маємо, до того, що необхідно [1, с. 18].

Зазначимо, що дана соціальна проблема актуальна для міста Мелітополя, яке у 2008 році стало учасником Програми «Інтеркультурні міста» під егідою Ради Європи. Саме з 2008 року місто Мелітополь виступає невід'ємною та органічною складовою процесу створення спільного культурного європейського міського простору. Так, з метою створення інтеркультурного діалогу та забезпечення всебічної підтримки представників різних культур міста Мелітополя, фахівці управління соціального захисту населення надають інформаційні послуги та забезпечують консультування з усіх питань представників усіх культур та народностей Мелітополя на прийомах в управлінні та відділах прийому громадян.

Аналіз наукової проблеми свідчить, що сьогодні велику роль у житті суспільства відіграє учнівська молодь, тому що вони представляють ту соціальну групу, яка несе в собі великі потенційні можливості майбутнього. Навчання та виховання учнівської молоді є важливим засобом їх соці-

ально-культурного розвитку, а також засобом прилучення до міжкультурного діалогу. Аналіз наукових праць засвідчив, що саме для учнівської молоді створюються досить сприятливі умови для розвитку особистісних якостей, серед яких значне місце належить моральності та толерантності. Так, для формування даних якостей необхідно впроваджувати міжкультурне спілкування, яке дає змогу розвивати загальну культуру учнів і здобувачів вищої освіти та сприятиме розвитку їх аналітичного мислення в процесі виконання вправ.

Теоретичний аналіз наукової літератури свідчить, що молодь – це покоління людей, яке проходить стадію соціалізації, засвоює загальноосвітні, професійні й культурні функції та готується суспільством до засвоєння й виконання соціальних ролей [2, с. 64]. Підкреслимо, що учнівська молодь – специфічна соціальна група молодих людей віком від 15 – 18 років, куди входять старшокласники закладів загальної середньої освіти, гімназій, ліцеїв та студенти закладів вищої освіти, обов'язковою ознакою яких є набуття у певний період формальної освіти, яка здійснюється за різними напрямками.

Упровадження полікультурної концепції виховання в закладах загальної середньої та вищої освіти вимагає теоретичного осмислення феномена культури в освітньому просторі. Підкреслимо, що культура є складним

багатогранним явищем, наукове осмислення якого охоплює цілу низку різних трактувань і теоретичних обґрунтувань.

Отже, належним чином організоване навчання і виховання учнівської молоді сприяє толерантному ставленню, критичному світогляду та вмінню спілкуватися з представниками різних культур. Однак формування полікультурних здатностей не може бути повністю забезпечене можливостями окремих навчальних дисциплін. Значний потенціал полікультурного виховання містить позаурочна / позааудиторна виховна робота. Полікультурний напрям у позаурочній / позааудиторній виховній роботі реалізовується через бесіди, диспути, фестивалі, конкурси, художню самодіяльність та ін. У сучасних умовах заклади освіти надають більше уваги проектній роботі, соціальній активності учнівської молоді, організації євроклубів, партнерства з громадськими організаціями, засобами масової інформації.

Література:

- Агадуллін Р. Полікультурна освіта: методолого-теоретичний аспект / Р. Агадуллін // Педагогіка і психологія. – 2004. – № 3. – С. 18 – 29.
- Більченко Є. Монокультурна, полікультурна і транскультурна ідентичність: компаративний дискурс / Є. Більченко // Наукові записки. Сер.: Філософія. – 2009. – Вип. 5. – С. 64 – 78.

Соціально-психологічні умови роботи соціального працівника та педагога соціального з неповними сім'ями

Меркулова Н. В.

*к.п.н., старший викладач кафедри дошкільної освіти і соціальної роботи
Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана
Хмельницького*

Катріченко В. С.

*здобувач вищої освіти спеціальності 231 Соціальна робота Мелітопольського
державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького*

Сімейна соціальна політика є складовою і невід'ємною частиною Державної соціальної політики. Але проблема зростання кількості функціонально неспроможних сімей та дітей-соціальних сиріт залишається актуальною.

Саме неповні сім'ї є об'єктом первинної профілактики і повинні знаходитися під супроводом педагога соціального закладу загальної середньої освіти, в якому навчаються діти з таких сімей. Тому педагогу соціальному, соціальному працівнику, психологу необхідні знання про особливості кожного типу сімей, вміння вчасно розпізнати щонайменші ознаки відхилень в поведінці дитини, які можуть бути проявом неблагополуччя в сім'ї та її негативного впливу на дитину, що в свою чергу дасть змогу вчасно розпочати соціально-психологічну роботу з неповною сім'єю, надати їй своєчасну кваліфіковану допомогу у вирішенні сімейних проблем та активізації внутрішніх ресурсів

сім'ї для подолання причин неблагополуччя [1;3].

Ці результати враховуються для розробки стратегії подальшої роботи, яка здійснюється на цільовому етапі. На ньому визначається мета і завдання партнерської співпраці закладу загальної середньої освіти і сім'ї з питань формування гуманних взаємин батьків з дітьми. Такою метою є: синхронізація виховних впливів і зусиль сім'ї та закладу загальної середньої освіти у плані оптимізації гуманних батьківсько-дитячих взаємин. Завдання партнерської взаємодії узгоджуються із завданнями формувального етапу експерименту і спрямовуються на підвищення виховного потенціалу сімей, тобто набуття батьками дітей з неповних сімей необхідних соціально-психологічних знань і вмінь з проблеми формування гуманних батьківсько-дитячих взаємин, профілактику та корекцію наявних порушень у таких взаєминах [2].

Отже, виходячи із вищезазначеного нами визначено комплекс соціально-психологічних умов, при реалізації яких буде забезпечено ефективне формування особистісно-мотиваційного, когнітивного та практично-діяльнісного компонентів підготовки до даного виду діяльності, а саме: усвідомлення педагогом соціальним, соціальним працівником та психологом потреби у самопізнанні, аналізі та адекватній оцінці учасників освітньої взаємодії; розвиток мотивів та професійних інтересів у роботі з батьками дітей з неповних сімей; засвоєння системи теоретичних знань щодо роботи педагога соціального та соціального працівника з батьками дітей з неповних сімей; залучення класного керівника, педагогів до активної практичної діяльності з батьками дітей з неповних сімей; орієнтація класних керівників на формування гуманних батьківсько-дитячих взаємин; підвищення батьківської компетентності в аспекті виховання дітей; організація спільної культурно-дозвілєвої діяльності батьків і дітей; постійне здійснення соціально-педагогічного супроводу; індивідуальний підхід до неповної сім'ї з опорою на реально існуючі можливості та ресурси; використання позитивних можливостей розвитку неповної сім'ї; об'єктивна оцінка потреб неповної сім'ї та надання їй допомоги у вирішенні власних проблем, яка базується на усвідомленні членами сім'ї труднощів; визнання первинності активіза-

ції внутрішніх ресурсів та її соціального оточення та визнання вторинності соціально-психологічної допомоги.

Підкреслимо, що зазначені соціально-психологічні умови повинні впроваджуватись у практику соціально-психологічної та соціально-педагогічної діяльності системно. Так, у роботі з неповною сім'єю педагогу соціальному, психологу та соціальному працівнику необхідно пам'ятати, що сім'я – особливий соціальний інститут, який не завжди охоче дозволяє втручатися стороннім в коло своїх внутрішньо сімейних стосунків. Крім того, сім'я є колективним клієнтом соціально-педагогічної роботи, і досягнення позитивного успіху залежить від співпраці всіх підсистем сім'ї у досягненні поставленої мети. Соціально-педагогічна робота з неповною сім'єю може бути визнана ефективною, якщо вона сприяє підтримці, збереженню та позитивному розвитку сім'ї як цілісного утворення.

Література:

- Соціальна робота в Україні: теорія та практика / За заг. ред. А. Я. Ходорчук. – К.: ДЦССМ, 2002. – 177 с.
- Соціальна робота в Україні: навч. посіб. / За заг. ред. І. Д. Звереві, Г. М. Лактіонової. – К.: Наук. Світ, 2003. – 233 с.
- Технологізація волонтерської роботи в сучасних умовах / за ред. А. Й. Капської. – К., 2001. – 140 с.

Developing autonomy and grammar learning strategies of prospective teachers learning English after German

Danylenko O. O.

Postgraduate Student

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

Keywords: learner autonomy, grammar learning strategies, grammatical competence, second foreign language, teaching grammar.

The influence of learner-centred theories has shifted the emphasis in the process of training of prospective teachers of foreign languages towards independent learning and a more significant amount of independent work in university curricula. Hence students have to be ready to take responsibility for their learning outcomes and increase their autonomy. There is an interdependence between the level of learner autonomy and the ability to use language learning strategies in terms of students' readiness for individual work. The development of students' foreign language learning competence presupposes the instruction on how to use learning strategies that help to choose what to learn and how to learn.

The issue of autonomy in language teaching and learning has been studied by P. Benson, L. Dam, N. Koriakovtseva, L. Legenhausen, D. Little and others. The problems of grammar learning strategies and their role for autonomous grammar learning are represented in works by E. Broadly, N. Dwyer, R. Oxford, M. Pawlak and others. However, the use of grammar learning strategies facilitating autonomous grammar learning by prospective teachers learning English as a second foreign language is still to be studied.

Our research aims to analyze the usage of grammar learning strategies that enhance students' autonomy in learning grammar, develop their English grammar proficiency and provide opportunities for positive transfer.

Grammatical competence formation is a multifaceted process. The ability to communicate meaningfully in speaking or writing depends on the level of students' grammatical skills development. To large extend students develop their grammatical skills in the course of their independent learning activity. Since students' autonomy regarding the ability to set learning goals and select proper strategies for achieving these goals may facilitate gaining better results in grammar acquisition.

Generally, autonomy is viewed as "the ability to take charge of one's own learning" [2, p. 15]. According to D. Little, autonomy has to be utilized in the process of foreign language teaching through three principles. The first principle is the "learner involvement" when students take part in the organization of the learning process, make proposals for the plan of the lesson, choose the activities and materials, take part in the assessment [2, p. 23]. The second principle is the "learner reflection" that includes the ability of learners to communicate their ideas about

the process and content of learning to the teacher and other learners [2, p. 24-25]. The third principle implies that "the target language is the medium through which all classroom activities are conducted, organizational and reflective as well as communicative" [2, p. 25].

We suggest that autonomy in learning foreign language grammar should comprise students' readiness to take actions that facilitate grammar acquisition, students' awareness of their needs for additional grammar practice and resources, the ability to select grammatical material and the types of activities that are appropriate and effective, students' reflections on their progress in developing grammatical skills.

The role of the teacher is particularly important in the process of students' autonomy development. The teacher has to guide students in their choice of objectives proper for the increase of knowledge and improvement of skills as well as suggest procedures that students are not aware of at a specific moment of teaching [2, p. 24].

The idea of promoting autonomy in grammar teaching is developed by M. Pawlak [4]. The scientist considers the responsibility of a teacher to present and explain to students how to use grammar learning strategies so they could proceed to higher levels of their achievements [4, p. 10].

The foreign language learning strategies are subdivided into cognitive strategies that presuppose the way the second language is learned; metacognitive strategies that imply operations and routines that help students manage their learning process; communication strategies that include actions the learners use to maintain communication; and socio-affective strategies that comprise the ways providing learners with opportunities for language practice (1, p. 77-79).

According to the definition suggested by R. L. Oxford, foreign language (L2) grammar learning strategies are defined as "teachable, dynamic thoughts and behaviours that learners consciously select and employ in specific contexts to improve their self-regulated, autonomous L2 grammar development for effective task performance and long-term proficiency" [3, p. 244].

Concerning strategies that can be used by prospective teachers learning English after German, we want to focus on cognitive strategies. M. Pawlak subdivides cognitive strategies into subgroups: cognitive grammar learning strategies used in communicative tasks, cognitive grammar learning strategies for developing explicit knowledge, cognitive grammar learning strategies for developing implicit knowledge, and cognitive grammar learning strategies related to error correction [4, p. 14].

Practising communication students can notice the way grammar used in oral communication in English and compare with how it takes place in German, pay attention to issues that cause negative transfer from German. Besides, they can notice and memorize peculiar grammatical structures in certain situations, trace the aspects of tense use. The specificity for developing explicit knowledge lies in dealing with rules, trying to discover similarities and differences between English and German rules for a particular grammatical phenomenon using contrastive analysis (e.g. usage of certain tense forms for conveying future in English and German). When dealing with implicit knowledge, students pay attention to the target structures used in texts and audio recordings, try to imitate instances they read or hear in speaking or writing. As for error correction, students can listen to corrective feedback from the teacher who has to explain the influence of negative transfer from German or Ukrainian as their native language and show possible ways for positive transfer. Students can try to trace possible errors caused by negative transfer by themselves as well.

To sum up, developing prospective teachers' autonomy in learning English grammar is aimed at raising their grammar awareness and proficiency. Students can merit from the purposeful training and development of strategies used for learning grammar. Suggested cognitive strategies include possible ways for employing positive transfer for students who have previous linguistic experience. Further study will focus on the use of grammar learning strategies in the development of the model of forming productive grammatical competence of prospective teachers learning

English after German in the process of self-study work.

references

- Hedge T. Teaching and Learning in the Language Classroom. Oxford: Oxford University Press. 2000. – 448p.
- Little D. Language Learner Autonomy: Some Fundamental Considerations Revisited // Innovation in Language Learning and Teaching. 2007. – Vol. 1. Issue 1, P. 14–29, DOI: 10.2167/illt040.0 <https://doi.org/10.2167/illt040.0>
- Oxford R. L. Teaching and researching language learning strategies: self-regulation in context. Second edition. New York ; London: Routledge, Taylor & Francis Group, 2017. – 354 p.
- Pawlak M. The Role of Autonomy in Learning and Teaching Foreign Language Grammar // Pawlak M., Mystkowska-Wiertelak A., Bielak J. (eds) Autonomy in Second Language Learning: Managing the Resources. Second Language Learning and Teaching. Cham: Springer, 2017. – P. 3–19. https://doi.org/10.1007/978-3-319-07764-2_1

The model of forming professionally oriented english listening competence of the future specialists in economics

Nadiya I. Hupka-Makohin

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Department of Foreign languages and Information-Communicative technologies, Ternopil National Economic University, Ukraine

The processes of integration of the Ukrainian economy into the world economy cause the training of qualified specialists who are capable of effective intercultural communication in the professional sphere to achieve mutual understanding with foreign partners. Higher education institutions are designed to ensure the appropriate level of professionally oriented English language communicative competence of graduates who will represent Ukrainian companies in the international arena.

The successful implementation of the professional duties of the specialists in international economics depends on the level of professionally oriented English-language competence in listening comprehension, which provides an appropriate level of understanding of the information obtained for its further use. This determines the importance and relevance of forming the effective model of professionally oriented English listening competence.

An integral part of the model of forming professionally oriented English listening competence is independent work (self-study) of the students. Firstly, listening skills are difficult to master, because they are associated with significant objective and subjective difficulties, and therefore require long and sys-

tematic work of students; secondly, texts for listening are suitable for independent learning, as they require a certain amount time; and, thirdly, the reduction of classroom hours requires self-study optimization. In this case, a properly organized self-study learning process using modern tools and information resources will help the students improve continuous self-education, which is a requirement today in every professional environment.

The relevance of the problem of modeling professionally oriented English listening competence is evidenced by a number of studies, carried out by modern scientists: I. Zadorozhna [1], A. Konysheva [2],

N. Koryakovtseva [3], T. Tambovkina [7], L. Murphy [8], R. Oxford [9] and others.

I. Zadorozhna investigated the problem of self-study learning process of the future teachers to master English language listening competence [1]. D. Poznyak proposed a method of teaching students of linguistic specialties self-improvement of complex listening skills [5], L. Ivanova substantiated the method of teaching students listening in the process of self-study with technical means at non-linguistic universities [4].

Agreeing with Z. Solomko [6, p. 129-130], we believe that the model of teaching

professionally oriented listening comprehension should take into account the advantages and possible negative peculiarities and difficulties of independent extracurricular learning, the level of student autonomy, which provides their readiness for self-study.

The object of our model is the process of forming professionally oriented listening competence of the future specialists in economics in the self-study learning process.

The aim of training is to form the skills of professionally oriented listening comprehension of the future specialists in economics.

The means of implementing the proposed model is defined by the training website, which presents the developed sets of exercises. The website (access mode: <http://listening.klasyky.com.ua>) consists of two parts: a part for students and a part for a teacher-administrator. After registration, the future specialist has the opportunity to log in and start the course, the lessons of which coincide with the topics outlined in the curriculum. At the beginning of their studies, students have the opportunity to analyze and determine their own level of proficiency in professionally oriented listening comprehension, using the self-assessment sheets developed by us and presented on the website. In addition, they can compare the results of self-assessment with the assessment of their listening skills by the teacher and formulate their own goals. Then students begin work on a content module, each of which involves two topics. Thus, the training website is built taking into account the topics identified by the syllabus. Each lesson includes a block of mandatory tasks and a block of additional tasks for self-assessment and further development of skills and abilities, as well as tests at the end of the topic to check the level of formation of relevant skills and abilities. Each subsequent lesson is available after the successful completion of the previous one. Most tasks are checked automatically, a teacher is involved in the control of written tasks. After passing the lesson and testing by the teacher, the student has the opportunity to review their results in the appropriate section "Workbook", as well as read the teacher's comments on the tasks. In addition, the future specialist has several attempts to perform exercises. For the convenience of students, there

is an opportunity to communicate with the teacher via online chat on the website. If the teacher is not available now, the question can be sent by e-mail or to a discussion forum

In the model, we consider the following stages of self-study learning process: an **organizational stage**, referring to determining the students' listening comprehension level, outlining possible difficulties by filling in self-assessment checklists (including the course requirements), as well as by taking tests; an **educational stage**, aimed at activating development and improvement of relevant skills and abilities (during which three stages of forming professionally oriented listening competence are implemented – corrective, implementing and final); an **assessment stage**, focused on control and assessment (as well as self-control and self-assessment) of the results of the self-study learning process. The concluding stage, which is implemented at the end of the semester and involves the completion of self-assessment checklists. At the educational stage, in addition to the mandatory, students are offered a bank of additional exercises, and future professionals can decide which of them should be used, and which not, taking into account the results of mandatory tasks and self-assessment of listening skills.

The practical significance of the research is in the material selection and organization according to the model of forming listening competence of the future specialists in economics; creation of the exercises presented on the developed educational website; methodological recommendations for teachers. We see prospects for further scientific research in the adaptation of the model to other types of speech activities.

References:

- Zadorozhna I. P. Teoretyko-metodychni zasady orhanizatsii samostiinoi roboty maibutnikh uchyteliv z ovolodinnia anhlomovnoiu komunikatyvnoiu kompetentsiieiu: dys.... doktora ped. nauk: 13.00.02 / Zadorozhna Iryna Pavlivna. – K., 2012. – 770 s.
- Konyisheva A. V. Organizatsiya samostoyatelnoy raboty uchashchysya po inostrannomu yazyiku / Konyisheva Angelina Viktorovna. – Minsk: TetraSistems, 2004. – 176 s.
- Koryakovtseva N. F. Sovremennaya metodika orhanizatsii samostoyatelnoy raboty izuchay-

- uschi inostrannyiy yazyk: [posob. dlya uchit.] / Nataliya Fedorovna Koryakovtseva. – M.: ARKTI, 2002. – 176 s.
- Ivanova M. A. Formirovanie uchebnykh umeniy studentov vo vneauditornoy samostoyatelnoy rabote: dis. ... kand. ped. nauk: 13.00.01 / Ivanova Marina Avenirovna. – Lipetsk, 2005. – 244 s.
- Poznyak D. V. Obuchenie studentov yazykovogo vuza samostoyatelnomu sovershenstvovaniyu slozhnykh auditivnykh umeniy inoyazychnoy rechi: dis. ... kand. ped. nauk: 13.00.08 / Poznyak Darya Vladimirovna. – Ekaterinburg, 2007. – 231 s.
- Solomko Z. K. Formuvannia nimetskomovnoi leksychnoi kompetentsii maibutnikh yurystiv u protsesi samostiinoi roboty z vykorystanniam informatsiinykh tekhnolohii: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.02 / Solomko Zoryna Kostiantynivna. – K., 2014. – 339 s.
- Tambovkina T. Yu. Samoobuchenie inostrannyim yazykam kak podsistema vuzovskogo lingvisticheskogo obrazovaniya: dis.... dokt. ped. nauk: 13.00.02 / Tambovkina Tatyana Yurevna. – M., 2007. – 375 s.
- Murphy L. Learning Logs and Strategy Development for Distance and Other Independent Language Learners / Linda Murphy // Language Learning Strategies in Independent Settings. Second Language Acquisition. – Bristol, UK : Multilingual Matters, 2008. – P. 199–217.
- Oxford R. L. Hero with a Thousand Faces: Learner Autonomy, Learning Strategies and Learning Tactics in Independent Language Learning / Rebecca L. Oxford // Language Learning Strategies in Independent Settings ; ed. by S. Hurd, T. Lewis. – Bristol: Multilingual Matters, 2008. – P. 41–63.

Роль самоосвітньої компетентності у процесі інтеграції гуманітарно-фундаментальних дисциплін в технічних зво

Сабадош Ю. Г.

аспірантка, Вінницький національний технічний університет

Ключові слова: самоосвіта; компетентність; самоосвітня компетентність; інтеграція дисциплін; гуманітарні дисципліни; фундаментальні дисципліни.

Keywords: self-education; competence; self-educational competence; integration of disciplines; humanities; fundamental disciplines.

Реформування освіти у всьому світі та пошук оптимальних освітніх шляхів несуть в собі зміни навчального процесу, які спрямовані на розвиток самоосвітньої компетентності майбутніх фахівців, зокрема з вищою технічною освітою. Питання формування компетентності самоосвіти у студентів розкривають у своїх працях такі науковці як В. Андреев, Л. Білоусова, В. Буряк, Н. Бухлова, А. Громцева, О. Зуева, Н. Коваленко, О. Копил, І. Мося, І. Преображенська, А. Ратушинська, І. Сидоренко, О. Чеботарьов інші.

Самоосвітню компетентність ми розглядаємо як потребу особистості в самостійному удосконаленні знань, умінь та навичок базуючись на здобутті елементарної інформації та до самостійного розвитку яких спонукають життєві ситуації, які не спрямовані на професійну діяльність але є необхідними для професійної компетентності, та є базовою для самоосвітньої компетентності студента ЗВО.

Тоді як самоосвітню компетентність студента ЗВО, зокрема майбутнього інженера комп'ютерних систем і автоматики розглядаємо, як основну складову професійної компетентності, яка завдяки психо-

логічним, особистісним, професійним, суспільним особливостям формується в процесі самостійного навчання та розвивається і удосконалюється протягом усього життя завдяки набутого особистісного досвіду.

Самоосвіта є умовою розвитку, самоствердження та самореалізації особистості і складовою навчання її протягом життя. Вибір індивідуальної траєкторії або програми самоосвіти є прерогативою особистості, тому вона регулюється особисто суб'єктом освітньої діяльності. До джерел самоосвіти автор відносить: вивчення літератури (навчальної, науковопопулярної, наукової, художньої), ознайомлення із засобами інформації (газетами, журналами, телепередачами), прослуховування публічних лекцій, відвідування музеїв, виставок, театрів, консультації фахівців, використання Інтернет-інформації тощо. Самоосвіта нерозривно пов'язана з самовихованням, оскільки вона сприяє виробленню у людини цілеспрямованості, волі в досягненні мети [1].

Сучасні дослідники наголошують, що «завдання формування в суб'єктів навчання готовності до безперервної самоосвіти

вимагає залучення самоосвіти до навчального процесу як об'єктивного необхідного заняття. Це не нав'язування додаткової, позапрограмної роботи, а зміна характеру навчальної роботи» [2].

Потреба в самоосвіті, критична спрямованість мислення, її продуктивність у засвоєнні знань і людської культури – це риси, яких не вистачає нинішньому студентові. Це складові гуманітарно-фундаментальної культури, яка формується на всіх рівнях педагогічного процесу в навчальній, науковій і культурній діяльності студентів і є однією зі складових загальної культури спеціаліста [3].

Якщо розглядати самоосвіту як одну із важливих професійних компетентностей у технічному вищому навчальному закладі, то формування її навичок лягає на гуманітарно-фундаментальні дисципліни. Молода людина, вступивши у технічний ЗВО уже є професійно зорієнтована та для себе знає які дисципліни будуть відігравати основну роль у її професійній орієнтації, і тоді, під час прикладання максимум зусиль для засвоєння знань з технічних дисциплін та формування професійної компетентності, втрачається важлива основа вищої освіти – самоосвітня компетентність. Адже як студенти так і викладачі дуже часто не враховують, що основу професійної компетентності та компетенцій майбутнього інженера формують саме гуманітарно-фундаментальні дисципліни.

Розглядаючи розвиток самоосвітньої діяльності в технічних ЗВО, ми акцентуємо увагу на прояв самостійності студентів під час вивчення гуманітарних дисциплін. Як показують наші дослідження, прагнення до вивчення гуманітарних та фундаментальних дисциплін студентами, в порівнянні із спеціальними дисциплінами, знаходиться на низькому рівні (анонімне анкетування та бесіда показали результат – 72% студентів першого курсу не вважають за доцільне вивчення гуманітарних та фундаментальних дисциплін у технічному ЗВО).

Останнім часом, удосконалення навчального процесу в технічних ЗВО, а саме зведення до мінімуму аудиторні години з гуманітарних та фундаментальних дисциплін та переведення їх на самостійне опа-

нування, не враховує, що ці дисципліни викладаються на перших курсах навчання для колишніх абітурієнтів – школярів, які мають дуже низькі уміння та навички не тільки самоосвіти, а й звичайної самостійної роботи з підручником або посібником, методичними рекомендаціями до самостійної роботи (в друкованому або електронному варіантах) для опанування виокремлених тем не кажучи вже щодо цілих розділів. Проте, слід зазначити, що роль гуманітарних знань є не менш важливою для майбутніх фахівців ніж фундаментальні, загальнотехнічні та за спеціальністю, тому розвиток самоосвітньої компетентності в цих умовах впливає на першочерговий щабель сходів до підготовки конкурентоспроможного фахівця з вищою технічною освітою. На жаль, не достатня увага до розвитку самоосвітньої компетентності першокурсників під час гуманітарних дисциплін, може спричинити гуманітарну кризу у майбутніх фахівців технічних спеціальностей. Тому, важливим у вирішенні питання самоосвітньої компетентності, ми розглядаємо проблему міждисциплінарних зв'язків та інтеграції дисциплін.

Сьогодні поняття інтеграції дисциплін є доволі популярним але не завжди воно проявляється в дії. Дисципліни різних навчальних циклів рідко пов'язуються із спеціальними дисциплінами і тим більше інтегруються. Хоча історично в педагогіці інтеграція дисциплін не є інновація. Якщо ми поглянемо в історію педагогіки та філософії, то побачимо, що ще в античності був вироблений список наук, які пізніше почали розглядатися як набір навчальних дисциплін під назвою «вільні мистецтва» або «сім вільних мистецтв», які слугували як підготовчий етап для вивчення філософії. Вільні мистецтва були покликанні та спрямовані на надання загальних знань та інтелектуальних вмінь, на відміну від спеціальних знань. До переліку семи вільних мистецтв відносили граматику, риторику, діалектику, арифметику, геометрію, астрономію та музику. З розвитком прогресу та новими потребами науки перелік «вільних мистецтв» трансформовувався але завжди в їх основі були гуманітарні та фундаментальні науки, які розглядалися як основа

формування особистості. Вимоги до фахівця, особливо комп'ютерних систем і автоматики доволі високі, адже сьогодні це провідна та затребувана спеціалізація у всьому світі і інтеграція не спеціальних дисциплін в професію, в першу чергу, має проходити на рівні самоосвіти студентів, адже виокремленні аудиторні години для вивчення фундаментальних чи гуманітарних дисциплін не є достатніми.

На нашу думку інтеграція фундаментальних, гуманітарних та спеціальних дисциплін в технічному ЗВО в процесі розвитку самоосвітньої компетентності можлива із врахуванням таких етапів як:

- оновлення навчальних планів дисциплін і спрямування їх на анулювання предметних меж, що має спонукати студентів до пошуку міждисциплінарних зв'язків в процесі самостійного засвоєння знань, здатності інтегрувати не спеціальні дисципліни у професійну діяльність;

- створення навчально-методичних умов для розвитку критичного мислення у студентів в процесі самостійної роботи та комунікативних здібностей в процесі аудиторної роботи;

- впровадження інноваційних технологій в позааудиторну та аудиторну підготовку студентів, спонукати їх до вільного вибору в процесі пошуку інформації під час самостійної підготовки та здатності її презентації в подальшому;

- спрямовувати подання матеріалів гуманітарних, фундаментальних дисциплін опираючись на точки їх перетину та виходячи за межі стереотипності їх розуміння;

- активізування студента до самовдосконалення як професіонала так і соціально-активної особистості через зацікавленість самостійною роботою та творчим пошуком нестандартного.

Отже, під час освітнього процесу у технічних закладах вищої освіти, ми вбачаємо необхідними розвиток самоосвітньої компетентності та інтеграцію гуманітарних, фундаментальних та спеціальних дисциплін, що сприятиме ефективності засвоєння знань та формування кваліфікованого фахівця.

Список використаних джерел

- Антонова О. Є. Методичні рекомендації до застосування технології формування у майбутніх учителів базових знань з курсу «Педагогіка» / За ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир: Житомирський державний педагогічний ун-т імені Івана Франка, 2000. – 100 с.
- Руководство самообразованием школьников / под ред. Б. Ф. Райского, М. Н. Скаткина. – М.: Просвещение, 1983. – 127 с.
- Злоцкая Е. М. Готовность к профессионально-ориентированному иноязычному общению будущих инженеров // Казанская наука. № 4, 2012. – Казань: Изд-во Казанский Издательский Дом, 2012. – 425



Сутність позааудиторної роботи в процесі формування культури та духовності студентської молоді

Гордієнко С. Г.

старший викладач кафедри англійської філології та перекладу Горлівський інститут іноземних мов Державного вищого навчального закладу “Донбаський державний педагогічний університет”

Ключові слова: виховання, позааудиторна робота, духовність особистості, культура, студентська молодь.

Key words: upbringing, extracurricular activity, spirituality of a person, culture, students.

Зовнішня і внутрішня політика України, її стратегічний курс на поглиблену демократизацію всіх сфер життя і приєднання до європейської та світової спільноти ставлять нові цілі та завдання перед освітянами та вимагають якісного перетворення змісту освітньо-виховного процесу в закладах вищої освіти.

Метою освіти сьогодні є всебічний розвиток особистості, найбільшої цінності суспільства, її талантів, здібностей, культури та духовності. Освіта покликана формувати особистість, здатну збагачувати інтелектуальний та культурний потенціал держави. Невід’ємною частиною всього освітньо-виховного процесу в закладах вищої освіти є позааудиторна робота, що підпорядкована загальним цілям виховання студентської молоді.

Саме позааудиторна робота покликана допомогти студентській молоді у її самовизначенні, навчити вміло використовувати свій вільний час, змістовно проводити своє дозвілля. Адже дозвілля має неабиякий виховний потенціал, використовуючи який, можна впливати на розвиток особистості.

Поняття «позааудиторна робота» охоплює багато аспектів, форм, методів та засобів. Але незважаючи на те, що заявлена проблема висвітлена в значній кількості робіт, залишаються не вирішеними окремі її аспекти, а саме – практична реалізація культуротворчої та духовної функцій вищої освіти в процесі позааудиторної роботи, особливо в педагогічних закладах вищої освіти.

Духовність студентів формується під впливом багатьох факторів, таких, як сім’я, соціальне середовище, освіта, виховання. Значну роль відіграє спосіб життя, сфера спілкування, а освіта й виховання мають збалансувати вплив цих факторів.

Система позааудиторної роботи базується на історично зумовлених традиціях виховання особистості кожного народу: суспільних відносинах, поглядах, переконаннях та ідеалах. У змісті позааудиторної роботи забезпечується один із головних принципів виховання – єдність загальнолюдських і національних цінностей, української національної культури з культурою народів світу та культурою всіх національних меншин, які проживають на території України. У сукупності це призводить до

гармонізації національних відносин, єдності і взаємозв'язків з іншими народами на основі впливу на особистість студента, сприяє культурному та духовному розвитку. В основі формування нового типу особистості та її системи цінностей основними завжди будуть чесність, порядність, гідність, культура та духовність. Сутність позааудиторної роботи як складової частини системи освіти визначають специфічні умови її функціонування, а саме: диференційованість, динамічність, гнучкість, мобільність, варіативність, нестандартність, доступність.

Якщо говорити про організацію позааудиторної роботи, то, звичайно, вона суттєво відрізняється від освітнього процесу, зміст якого визначається програмами і регламентується розкладом. Позааудиторні ж заходи не є обов'язковими, вони проводяться для тих студентів, які цікавляться питаннями, що виносяться на обговорення. Студенти на позааудиторних заходах одержують певні знання, але це відбувається в іншій формі. Специфіка позааудиторної роботи полягає в тому, що вона покликана поєднати різнобічну виховну діяльність із професійним становленням майбутніх спеціалістів, формувати в них необхідні для цього властивості і якості особистості. Нам імпонує думка про те, що неодмінною рисою кожної справи, зокрема й позааудиторної роботи, є колективна розробка, планування, проведення і аналіз результатів. На всіх етапах дорослі і діти виступають разом як рівноправні партнери, що створює атмосферу загального захоплення та відповідальності. Щоб стати людиною з широким світоглядним кругозором (а сьогодні мова йде саме про таку особистість), необхідно засвоїти не одну галузь знань і навіть не основи всіх наук (що просто неможливо), а культуру в усіх її основних суспільно значущих компонентах. Від того, яка культура формує людину, залежить її світогляд, її індивідуальні духовно-культурні орієнтації.

Говорячи про важливість позааудиторної роботи, необхідно акцентувати увагу на тому, що особливу роль вона відіграє в педагогічних закладах вищої освіти, адже в майбутньому сьогоднішні студенти будуть

у школі не лише вчителями історії, літератури, іноземної мови чи математики, а й вихователями. Щоб кваліфіковано підготувати вчителя, необхідно ретельно визначити коло його знань, умінь та навичок, що складають його професіограму, у яку має ввійти й уміння спілкуватися в неформальних обставинах, висловлювати свої думки, аналізувати, не тільки цікаво, але й змістовно проводити свій вільний час. Професіоналізація позааудиторної роботи містить, з одного боку, «спеціалізацію», тобто врахування специфіки факультету, а з іншого – «педагогізацію», яка враховує загальну професіограму студента як майбутнього фахівця-вчителя, надаючи системі виховної роботи у вищій школі педагогічної спрямованості. Саме позааудиторна робота сприяє формуванню професійних умінь і навичок педагога-вихователя. Який спосіб життя здобувача буде в педагогічному закладі вищої освіти, таким буде, в значній мірі, і стиль його роботи в школі. Тому позааудиторну роботу в педагогічному закладі вищої освіти слід розглядати як одну із важливих ланок у загальній системі підготовки вчителів.

Доречним було б введення спецкурсів, спецсеминарів чи факультативів з питань методики позааудиторної виховної роботи. Заслужовують на увагу різноманітні студентські об'єднання та клуби, які не лише сприяють підвищенню культури студентів, розширенню їхнього кругозору, але й допомагають підготувати їх до виховної роботи в школі. Позааудиторна робота у закладі вищої освіти проводиться на основі студентського самоврядування, активності студентів за умови керівництва студентської ради та педагогічної допомоги викладачів. Центром цієї роботи є студентський клуб, що організовує всю діяльність зі студентами, об'єднує їх, допомагає самовизначитись і реалізувати свої здібності на практиці. Так виховання поступово перетворюється у самовиховання особистості. У педагогічній літературі існує думка, що самовиховання та самовизначення є домінуючим у процесі позааудиторної роботи саме зі студентами, дорослими людьми, які вже мають своє уявлення про життєві цінності, свої вподобання, свої звички.

Отже, позааудиторна робота – це планомірний, цілеспрямований процес виховання, характерними особливостями якого є неформальне спілкування студентів, виходячи з внутрішніх потреб та інтересів. Виховна функція позааудиторної роботи полягає у сприянні розвитку духовних і культурних потреб студентів, пробудженні віри у свої можливості, спонуканні до саморозвитку. Позааудиторна діяльність виконує ще й соціальну функцію, сприяючи адаптації особистості до нових форм життя та інтеграції в соціум. Культурна функція позааудиторної роботи полягає в засвоєнні кожним учасником культурних традицій, культури поведінки, сприяє розвитку культурної, творчої особистості. Головна ж мета позааудиторної діяльності – створення умов для творчого, інтелектуального,

духовного та фізичного розвитку студентів, виховання культури.

Список використаних джерел

- Бех І. Естетика духовності В.О. Сухомлинського / І.Бех // Рідна школа. – 2008. – №9. – С.3-4.
- Іщук Н.М. Навчально-методичне забезпечення виховання духовності студентів вищого навчального закладу / Н.М. Іщук // Проблеми освіти: наук.-метод. зб. – К., 2005. – Вип. 42. – С.31-37.
- Косач Ю.В. Культурно-дозвілєва діяльність як чинник формування особистості студентів / Ю.В. Косач // Освіта Донбасу. – 2007. – №2. – С. 97-100.
- Медведева О.Р. Формування творчих умінь студентів у позааудиторній виховній роботі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук, спец. 13.00.04 – теорія і методика проф. освіти / О.Р. Медведева. – Х., 2008. – 20 с.

Проблеми засвоєння духовної музики в навчальному процесі

Карпенко А.П.

(Переяслав, Україна)

Анотація. В статті автор висвітлює основні принципи богослужбових піснеспівів – слово і традиція, що допоможе глибше усвідомити виховне значення духовної скарбниці нашого народу. При цьому значна увага відводиться висвітленню принципів методичної роботи процесу засвоєння традиційної духовної культури. За мету ставилось намагання професійного освоєння традиційної духовної музики, для подальшого використання майбутніми вчителями музичного мистецтва цієї інформації в професійній діяльності. В статті окреслено важливі етапи власної методичної моделі засвоєння та поглиблення знань з використання духовних творів у навчальній діяльності. Автор вибудовує структуру принципів, на які спирається пропонує авторська методика. Зокрема: принцип культуровідповідності, принцип гуманістичної спрямованості, принцип природовідповідності, принципи свідомості та активності студентів, принципу зв'язку навчання з життям, принцип цілісності виховання, принцип комплексного введення духовної музики в навчально-виховний процес, принцип послідовного викладення матеріалу, принцип опори на церковний текст.

Ключові слова: Богослужбовий спів, Слово Боже, дух богослужбового співу, авторська методика, методична модель, принципи.

Annotation. In the article the author highlights the basic principles of liturgical songs – the word and tradition, which will help to better understand the educational value of the spiritual treasury of our people. At the same time, considerable attention is paid to the coverage of the principles of methodical work of the process of assimilation of traditional spiritual culture. The aim was to professionally master traditional spiritual music, for further use by future teachers of music art of this information in professional activities. The article outlines the important stages of one's own methodical model of mastering and deepening knowledge on the use of spiritual works in educational activities. The author builds the structure of the principles on which the proposed author's methodology is based. In particular: the principle of cultural conformity, the principle of humanistic orientation, the principle of natural conformity, the principles of consciousness and activity of students, the principle of connection of learning with life, the principle of integrity of education, the principle of complex introduction of spiritual music into educational process

Keywords: Liturgical singing, the Word of God, the spirit of liturgical singing, author's technique, methodical model, principles.

Актуальність. В ситуації оновлення нашого життя авторитет духовно-морального джерела закономірно зростає, воно починає усвідомлюватися як єдина сила, що здатна перебороти рутинність та байдужість. Але є ще багато симптомів духовного невігластва суспільства, в тому числі і в освіті. Відмова від вічних цінностей на користь потреб сьогодишнього дня привів до зниження ролі цілісного знання і до підміни його людськими уявленнями про явища в світі, тобто моделями.

Радикальні зміни, що відбуваються в житті сучасного суспільства, потребують всебічного осмислення. Девальвація моральних цінностей, зниження довіри до старшого покоління, переорієнтація на особистий добробут, виживання, самозбереження, посилення процесів індивідуалізації, відчуження стали більш помітними і сильними. Потреба українського суспільства в духовному стимулюванні, моральному розвитку людини виводить на перший план культивування загальнолюдських цінностей, без чого не може розвиватись ні одна сфера науки, культури, економіки, державотворення. Пошук істини у молодого покоління часто губиться у величезній кількості сумнівної інформації езотеричного, сектантського, теософічного характеру. Звідси і інтенсивне руйнування моральних основ молоді, її ще не досить стійкої свідомості. Тому характерною рисою розвитку культури в нашій країні за останні роки стало повернення до її традиційних стрижневих основ, у тому числі й до релігійно-духовних. Духовна музика займає одне з важливих місць у цьому процесі, бо поєднує в собі як релігію, так і мистецтво.

В усьому світі вченими, педагогами, митцями ведеться пошук способів підвищення духовної культури підрастаючого покоління, відродження духовних сил людей. Сучасні тенденції розвитку мистецької освіти вимагають професійного, ерудованого підходу до використання творів духовної скарбниці у навчально-виховному процесі, висуваючи вимогу виховувати високодуховну особистість з опорою на загальнолюдські цінності.

Аналіз психолого-педагогічної літератури (І.Горожанкіна, А.Омельченко, І.Гри-

горчук, В.Рашковська, О.Ростовський, Л.Остапенко, О.Олексюк, М.Ткач, Л.Москальова, Л.Орновська, І.Ковровський) засвідчив про зацікавленість науковців до проблеми розвитку духовності особистості. Інтерес до православної спадщини, що простежується в наукових дослідженнях останнього часу, ставить в основу звернення сучасника до минулого, створеного попередніми поколіннями, викристалізованого часом. Зокрема В.Рашковська відмічає як тенденцію сьогодення те, що «відроджуються старі й з'являються нові концепції про значення й місце православ'я в культурно-художньому житті Давньої Русі, в розвитку нашого суспільства, в освіті» [6, с.47].

Як продовження цієї дискусії в праці «Педагогіка духовного потенціалу особистості: сфера музичного мистецтва» О.Олексюк та М.Ткач є важливим, в нашому аспекті, думка про те, що «саме повне злиття людини зі світом під час сприйняття творів мистецтва дає змогу особистості знайти вищий сенс свого існування, співвіднести своє життя зі «світом всесвітнього духу», з вічністю, з Богом. Як специфічна форма духовної активності особистості, художнє світло відношення фокусує смисложиттєві установки й орієнтири людини, виражені в творах мистецтва» [3, с. 47]

Отже, **метою** нашої статті стало зосередження уваги та окреслення принципів богослужбових піснеспівів, їх виховного значення, а також виявлення форм роботи вчителями музичного мистецтва в процесі освоєння зразків духовної музики в навчальному процесі.

Духовну, богослужбову музику не можна розглядати тільки як частину музичної культури взагалі. Культова музика сама по собі вже є ціле, з якого історично і генетично походять всі відомі жанри і типи музики, все музичне багатство сучасної культури. Але розчуті звучання цього первинного джерела крізь товщу нашарувань в існуючому жанровому розмаїтті надзвичайно складно. Те ж саме можна сказати і про культуру взагалі, бо терміни культ і культура споріднені не тільки лінгвістично, але і генетично.

Принципи богослужбового співу – це слово, яке супроводжується мелодією, і це

традиція, що дає орієнтири, як через спів зробити богослужбове слово новим способом життя. І якщо ці принципи мають пряме відношення до творення культури людства, то богослужбові співи вносять в неї той благодатний зміст, який оживає в нас розумінням Справи Божої на землі і створенням умов для духовно-морального зростання людини.

Як відомо богослужіння в Божих храмах і будинках віруючих супроводжується співом. Богослужіння виявляє нам ту благодатну стихію, де втілилось Слово Боже бажає послужити спасінню людей через блага слово і де люди, у відповідь, служать Богові через слово. При цьому вони славлять Бога не неживими і бездушними інструментами, а найбагатороднішим, природним інструментом – людським голосом. Словом вони висловлюють конкретні, логічно виражені ідеї, з яких складені молитви, подяки, повчання, екзегеза, проповідь, а музичний елемент цим богослужбових текстів надає емоційне забарвлення, сприяє промальовуванню цих ідей на скрижалах людського серця.

І коли в православний храм входить музична стихія у вигляді слова, сполученого з музичним звуком, то цим словом йдеться про Головне в нашому житті і поясняється, чому, у зв'язку з музикою, з'явилось те чи інше настрій і якими конкретними ідеями воно викликане. Спів самого священика, що здійснює богослужіння, читання псаломщиком богослужбових текстів співуче, або ж спів, здійснюється хорами і богомольцями в храмі, – все підпорядковане тому головному змістом богослужбового Змісту, яке надходить у тексти, присутній у звуках, насичує їх, зітхає, стогне, тріумфує в них, надихаючи співаючих так само, як воно надихало спочатку самих піснетворців і духовних композиторів.

Таким чином, богослужбові співи Православної Церкви є однією з форм самого богослужіння. Йти на богослужіння завжди означало йти на спів. Запрошення до всенощної або до обідні в монастирях завжди супроводжувалося словами: «час співу і молитви час!» Причому прихід до храму вимагав від моїльників певної установки уваги на майбутній спів. Суть цієї уста-

новки в тому, щоб людина приготувався слухати йому не одним зовнішнім слухом, але і слухом своєї душі і свого духу. Бо належить йому почути не одні звуки і мелодії, а всі богослужбові співи так, щоб воно опанувало душею і щоб душа її заспівала разом з усіма. Але і цього мало: необхідно, щоб від цього співу схвилювалась духовна глибина людини, яка молиться, прозріває і творить. І по цьому хвилюванню, включилася в храмову молитву, духовно прозріла в слова пісень і стала творчо вслухатися в музичні звуки. Саме тоді церковний спів здійснюється як богослужіння, і стало мистецькою подією. Як незліченне багатство духовного змісту відкривається тоді людині, які світлоносні потоки сенсу увійдуть в душу співаючої людини, які літургійні образи і події захоплять його і які молитви особистого прозріння і подяки збагатять його дух!

Словесно-музична стихія змушує по-іншому – піднесено і мудро – переживати особливу, об'єктивну, живу і благодатну реальність, притаманну храму, як «Божого Дому» і «воріт Небесних». Увага прикута до слова і мелодії, душа вражена! Благодатна сила проникає всередину, як світло в серцевину дорогоцінного каменю, і тягне нас до нового способу життя, що зв'язує нас в єдину Вітчизну подобою духовного укладу. Як же хочеться тоді «прив'язати обтяжену човен свою до корабля отців наших, щоб вони управили нас до Христа».

Служби церковні незвичайно багаті співами різного змісту і різних музичних форм. Вони включаються між молитвословами, читаннями, супроводжують виходи духовенства і наводять наші думки на головну тему свята або пам'яті святого. В цих співах укладені в поетичній, догматично бездоганній формі найважливіші істини православної віри. Отримуючи основні віроповідальні знання на богослужінні, ми одночасно маємо змогу глибше відображати їх у своїй пам'яті через емоційне тлумачення чутних і сприйманих текстів за допомогою нерозривно пов'язаних з ними мелодій.

Таким чином, слово, озвучене музичним елементом, – як перший принцип богослужбового співу – входить в душі людей і, відкриваючи їм нові горизонти сенсу

життя і подвигу, виховує їх у душі церковності і людяності.

Другий принцип богослужбового співу – традиційність виконання. Якщо церковною традицією називати ті ситуації та моменти церковного життя, в яких Бог являє Себе людям і залишається з ними, то в Таїнствах Церкви, у всіх видах молебних співів, Таїна втілення Сина Божого і плоди спасіння набувають слова і співають для того, щоб їх розумний сенс ніс людям зцілення і мудрість. Словесно-музична атмосфера храму створює тоді благодатні умови, в яких ми покликані перерости самих себе і вийти за межі видимого світу. Тут Господь кличе нас до «більшого», і, відмовляючись стати «великими», ніж ми зараз є, ми творимо гріх.

Сучасна наукова думка підходить до питання використання духовної музики в навчальному процесі з позицій світської педагогіки за умов, коли цей жанр був фактично викреслений як із побуту, так і з соціального життя людей. Аналізуючи рівень вивчення та використання духовної музики у побуті, в композиторській практиці та наукових дослідженнях відомий український вчений-дослідник Павло Маченко зазначає: «що лихоліття позбавили українських дослідників можливості користуватися прямими пам'ятниками свого церковного співу»[2;с.11] Проте релігійно-духовне мистецтво по праву вважається «особливою національно-художньою формою осмислення дійсності, а також формою художньої діяльності» [1;с.16]. Саме в ній тисячоліттями склалися основні моральні правила співжиття людей, естетичні та художні ідеали, що отримали своє втілення у творах різних жанрів та видів мистецтва.

Враховуючи теоретико-методологічні засади досліджуваної проблеми, ми розробили методику використання творів духовної музики у процесі формування загальнолюдських цінностей майбутніх педагогів-музикантів. Реалізація цієї методики передбачає декілька етапів, які мають різнозначне значення. Спираючись на тезу, висунуту О.Рудницькою, про структуру музично-пізнавальної діяльності, яка складається з трьох етапів – передкомунікатив-

ного, комунікативного та посткомунікативного – ми побудували свою методику з використанням цих положень.[6;с. 38]

На першому етапі ми ставили за мету зацікавлення студентів духовними творами, розкриття етико-естетичного потенціалу цієї сторінки музичного мистецтва. А тому важливою ланкою на цьому етапі стало визначення рівня розуміння значення релігійно-духовної спадщини у вихованні підростаючого покоління. При цьому великого значення ми надавали безпосередньому знайомству з творами духовної музики як на індивідуальних заняттях з хорового диригування, на репетиціях хорового класу, відвідування концертів, складених з творів духовно-релігійного напрямку. Ми переконані, що такий етап нашої методики вкрай необхідно починати з молодших курсів, що дасть змогу залучити якнайбільшу кількість духовних творів до власного тезаурусу студентів, створить сприятливі умови для реалізації наступних етапів формування загальнолюдських цінностей майбутніх вчителів музики.

Другий етап нашої методики включав в себе ряд соціально-гуманітарних дисциплін, спеціальних музичних дисциплін, спецкурс «Духовні цінності особистості». В процесі їх вивчення майбутні педагоги мають отримати загальні знання стосовно місця духовного мистецтва (іконопис, архітектура храму, фресковий розпис, музика, Святе писання) в загальнолюдській культурі, засвоїти навички оцінювання, аналізу змісту творів духовного мистецтва. Таким чином поряд з підвищенням інтелектуального рівня відбувається їх духовне зростання, поглиблюється розуміння значення загальнолюдських цінностей в моральному вихованні.

Важливого значення в майбутній професійній діяльності займає процес поглиблення різноманітних прийомів та методів, що мають на меті формування свідомого використання етико-естетичного надбання розвитку людського суспільства. Тому третій етап явраз і має на меті поглиблення методичних прийомів, що будуть сприяти в майбутній професійній діяльності. Важливим результатом цієї роботи буде як високий рівень професійної компетентності,

так і зростання інтересу та потреби використання релігійно-духовної спадщини у навчально-виховній роботі.

Спираючись на закономірності та принципи музичного навчання і виховання, що були обґрунтовані О.Ростовським, ми визначили загальні та специфічні принципи сприймання духовної музики, що мають складати основу для впровадження вивчення духовної музики як студентами – майбутніми вчителями музики чи мистецьких дисциплін, так і в майбутньому учнями в школі.

Зважаючи на те, що важливою передумовою для забезпечення найбільшої ефективності навчально-виховного процесу з використанням духовної музики є опора на наукові норми, правила, основні положення, практичні вказівки. Всі ці чинники в науково-педагогічній літературі отримали назву принципів. В нашому дослідженні ми спиралися на ряд закономірностей та принципів, що мають основоположне значення у формування загальнолюдських цінностей. В своєму дослідженні ми спиралися не тільки на загальнопедагогічні принципи, але й на систему закономірностей та принципів, яку в свою чергу запропонували О.Ростовський та О.Олексюк. Тому слід виокремити та коротко їх охарактеризувати з точки зору ефективності реалізації нашої методики в навчально-виховному процесі.

Так принцип *культуровідповідності* має на меті наповнення змісту виховання в тісному поєднанні вітчизняної духовної спадщини, загальнолюдської культури, народних традицій та обрядів. Завдяки цьому в свідомості студентів буде вибудовуватись цілісна картина світової культури та забезпечуватиметься духовне єднання поколінь.

Зважаючи на велику кількість релігійних конфесій, що офіційно існують в Україні, слід дуже обережно підходити до питання підбору музичного матеріалу та їх використання, щоб не образити релігійні почуття. Головне в навчально-виховному процесі – «не пізнання релігії, а пізнання мистецтва, яке пов'язане з нею» – вважає І. Кошміна.[1;с.10] Тому саме опосередковано, через художньо-естетичне оформлення культури буде відбуватись знайомство з релігійною культурою.

В даному контексті важливого значення набуває *принцип гуманістичної спрямованості*, який ставить своєю вимогою пріоритет вільного розвитку особистості, формування найкращих моральних якостей на основі розуміння її потреб, запитів, інтересів, свободи віросповідання та опори на загальнолюдські цінності у вихованні майбутнього покоління. Актуалізація аксіологічного підходу до музично-педагогічної освіти вимагає створення нової стратегії духовного і професійного зростання майбутнього педагога-музиканта. Відповідно до цього відбувається процес ціннісного осмислення зовнішнього реального світу і внутрішнього особистісного, їх співставлення та співтворче перетворення. Кожен твір, який підбирається для використання в навчально-виховному процесі має нести в собі загальнолюдські цінності, сприяючи формуванню в особистості гуманного відношення до оточуючого світу, розвивати власний досвід співіснування в суспільстві, спілкування з людьми, виховувати почуття милосердя, співчуття, любові, терпеливості, толерантного відношення до близьких, створювати умови для орієнтації на саморозвиток високодуховних переконань та ідеалів.

Разом з цим принцип *природовідповідності* також передбачає урахування цілісної природи людини, її індивідуальних якостей, психологічних та національних особливостей розвитку. Опора на цей принцип дасть змогу відкрити внутрішні резерви розвитку духовного потенціалу особистості, спираючись на загальнолюдські цінності закладені в духовно-релігійному мистецтві. За переконанням О. Ростовського «спілкування з творами мистецтва не може зводитися лише до художніх завдань» [5;с.14], тому естетичні переживання, взаємодія різноманітних поглядів, позицій, оцінок, зацікавленість релігійним мистецтвом мають стати важливою імперативною силою в процесі етико-естетичного виховання.

Слід звернути увагу на *принципи свідомості та активності студентів*, що реалізується шляхом підбору позитивних чинників у моральному вихованні. Вони мають своє відображення у вихованні позитивних

емоцій, потреби до самовиховання, інтересу до пізнання себе і навколишнього світу, використання в процесі освоєння духовної спадщини операцій аналізу, синтезу, узагальнення, диференціювання художнього матеріалу відповідно до навчально-виховних завдань, застосування набутих знань при розв'язанні конкретних життєвих ситуацій, «дає змогу через діалог із свідомістю і душею іншого піднятися на духовно-світоглядну висоту, досягти творчої активності, самостійності, морально-естетичної відповідальності»[3;112]

В основі принципу зв'язку навчання з життям – об'єктивні зв'язки між теорією та практикою. Тому реалізацію цього принципу забезпечують використання життєвого досвіду студентів в процесі освоєння духовної музики, розкриття практичної значимості виховання загальнолюдських цінностей підростаючого покоління та застосування набутих знань в практичній діяльності, тобто органічний зв'язок аудиторних занять з педагогічною практикою, безпосереднє освоєння студентами зразків духовної музики на індивідуальних заняттях диригування, хорового класу, історії української та світової музичної культури, аналізу музичних творів.

Важливого значення в реалізації нашої методики набуває опора на *принцип цілісності виховання*. Його важливість полягає в усвідомленні наявності взаємозв'язків явищ природи, законів суспільства і розвитку людини. Глибоке усвідомлення цих зв'язків сприяє поглибленню розуміння взаємозв'язку поколінь через культуру, його взаємодоповнюваність і можливість варіативного використання в навчально-виховному процесі. Обов'язково слід враховувати, що безпосереднє виконання духовних творів, внутрішнє переживання їх становить основу в процесі формування загальнолюдських цінностей особистості.

Духовна музика виступає унікальним, а точніше, специфічним явищем культури. В ньому синкретично поєднані чуттєво-емоційний досвід людства та філософсько-світоглядні уявлення людини про систему світу та її ставлення до Творця. Функціонування духовних жанрів є строгою та логічно побудованою системою

типологічних закономірностей та норм. Так церковна служба є складною композиційною системою, де основний зміст складається з декількох частин – тих, що змінюються і незмінних. Частини, що змінюються залежать від річного та тижневого циклу, а Всенощна та Літургія складаються з незмінних частин, які не залежать від дня тижня. Кожна з цих частин має свою відповідну функцію та місце в обрядовому дійстві. Тому значної ваги набирає *принцип комплексного введення духовної музики в навчально-виховний процес*. Він передбачає єдність усіх напрямків релігійного мистецтва: живопис, музика, архітектура, Слово. Специфічною рисою церковної служби є глибока символічність, що зумовлює її синтетичну природу. Використання іконопису, фрескових розписів на стінах храму відтворює та нагадує шлях християнства, його боротьбу за чистоту думок людей, святість людських стосунків. Так ікони із зображенням Богородиці можна використати поєднуючи з багаточисленними віршами, псалмами, що символізують та звеличують жінку-матір, її материнський подвиг в повсякденній боротьбі за виховання своїх дітей. Поряд з цим в народній пам'яті збережено велику кількість легенд, що розповідають про чудодійність ікони Богородиці, її захисні властивості. Не менш відомі та поширені в народній пам'яті й інші легенди, що стосуються постатей святих, закарбованих в іконах – Микола-Чудотворець, Георгій-Побідоносець, Пантелеймон-Цілитель, Іван-Христитель. Символічність ікон виявляється не тільки в поєднанні народних легенд – апокрифів чи біблійних розповідей, але й відповідного використання кольорової палітри, що підсилює враження від побаченого. Так Георгій-Побідоносець, зображений на чорному коні (символ горя), в червоному плащі (символ пролитої крові) зі списом в руках (символ зброї). Микола Чудотворець на іконах виступає в образі мудрої літньої людини з книгою в руках, що символізує пізнання, науку. Світлий загальний фон ікони виступає символом чистоти і праведності, святості, що притаманно уявленням народу стосовно цього образу.

Зважаючи на те, що процес сприймання та освоєння духовної музики відбувається поза межами духовного храму дещо втрачається той особливий внутрішній стан, який людина набуває в його стінах, коли саме оточення наповнює душу піднесеним настроєм, близьким до стану катарсису. Тому важливо в аудиторії, де відбувається основний навчальний процес, створити атмосферу за своїм духовним наповненням близьку і зрозумілу слухачам. Разом з тим варто будувати процес сприймання духовної музики, не тільки використовуючи аудіо запис чи власне виконання цих творів, але й відвідування концертів хорових колективів, репертуари яких побудовані на основі релігійно-духовних творів, а також відвідування традиційного культового богослужіння. Таким чином «осмислення багатогранності поняття «духовна музика» дає можливість вчителю здійснити поступове збагачення досвіду учнів: від зразків глибокого людського за змістом, але позацерковного за функцією, мистецтва до суто релігійних, богослужбових творів» – переконані автори посібника «Духовна музика в загальноосвітній школі: історія, традиції, новації». Важливим зауваженням при реалізації даного принципу є також приурочення творів духовно-релігійного спрямування відповідним святкам, що підпорядковані церковному календарю. Це дасть змогу молодій людині осмислити відповідні традиції та емоційно глибше сприйняти образно-інтонаційну канву духовної музики.

Численні правила використання релігійних текстів, які мають підпорядкування і церковному, і тижневому календарям, а також особам певних святих, що мають особливу прихильність у народі існують також і в народнопісенному мистецтві. Відповідно до цього важливим для вчителя постає принцип послідовного викладення матеріалу, що має відображати внутрішню логіку та закономірності релігійно-духовної культури. Реалізація цього принципу передбачає опору на вже наявний життєвий досвід та отримані знання при вивченні таких курсів навчального плану як «Історія української музики»,

«Народознавство та українська народна творчість», «Історія світової музичної культури». Але при детальному ознайомленні з духовною музикою студенти зможуть глибше осягнути логічний зв'язок між біблійними текстами та нормами моралі закладені в них, а також логічну побудову Літургії, в якій всі номери будуються за принципом «сходження». При ознайомленні з народнопісенною духовною спадщиною слід користуватися церковним календарем. Так вивчення різдвяних піснеспівів доцільно вводити напередодні Різдва свят, де можна використати також і давні традиції вертепної драми. До святкування Великодня буде корисним ознайомлення творів Д.Бортнянського «Херувимська» чи частина Літургії К.Стеценка «Благослови, душа моя, Господа», де поєднання Слова, іконопису, музики та очікування величі одного з найбільш пошанованих свят у народі створить відповідну емоційну атмосферу, допоможе проїнятися настроєм внутрішньої гармонії, яка присутня в самій ідеї Воскресіння, духовного оновлення. Таким чином студентам буде легше зрозуміти глибину почуттів, які викликає духовна музика при її сприйнятті та осмислити свій внутрішній стан та зрозуміти душевний стан людей, що знаходяться поряд.

Принцип паралельності між релігійно-духовною музикою та класичними творами, між професійною духовною музикою та народною творчістю впливає з культурологічного підходу до духовно-релігійної мистецької спадщини. Звернення до історичних витоків розвитку цієї сторінки музичної культури є важливою умовою формування уявлень про різноманітні сторони життя народу, його побуту, культури. Реалізація цього принципу відбувається через паралельний показ зразків духовної музики та художніх духовних образів народної творчості. Зокрема корисним буде порівняння виразових засобів світської класичної музики та духовної. Використання зразків народнопісенної спадщини нашого народу дає можливість душою доторкнутись до ментально закладеної глибокої релігійності українського народу та емоційно насиче-

ного мелодизму українського фольклору. Так, наприклад, українська народна пісня «Спи, Ісусе, спи» відтворює почуття ніжності, любові, спокою. І стосується це не тільки безпосередньо особи маленького Ісуса Христа, але й усіх дітей, створює образ матері, яка співає колискову своєму малюку. Хоча поряд з цими безсмертними фольклорними зразками є велика кількість колискових, в яких сконцентрована глибока народна мудрість, що направлена на виховання у молодого поліна доброти, любові, милосердя, краси. В професійній класичній музиці теж існує велика кількість творів, що можна віднести до жанру колискової («Коліскова Волхови» з опери М. Римського-Корсакова, «Коліскова Бесс» з опери Гершвіна «Поргі і Бесс» та ін.). Аналіз їх мелодичної структури, особливостей ритмічного рисунку, гармонії, тексту дасть змогу збагатити світ емоцій почуттями глибокого духовного змісту цих та інших творів.

Для більш глибокого осмислення та розвитку асоціативного мислення стає необхідним звернення до принципу опори на церковний текст, канонічне Слово як основу духовної музики. Так, наприклад, в численних наукових працях і розвідках (Ю.Медведик, І.Кошміна, Т.Крижанівська, І.Пелячик) ми зустрічаємо численну кількість пісень-звернень до різних іконографічних типів Діви Марії, до історії її життя. Образ Пресвятої Богородиці завжди був дуже популярним і важливим, що несло в собі не тільки духовне наповнення, але й виховувало почуття любові до Матері, створювало образ Захисниці. Ніжною любов'ю до матері пронизані пісні, що несуть в собі звернення до Пресвятої Богородиці. Тому, як і в професійній духовній музиці, так і в народній ми знаходимо твори, що несуть в собі показ жертвних вчинків Марії чи заради свого сина, чи іншої людини, що потребує її допомоги, благословення в скрутну хвилину. Музика, доповнена зоровими враженнями від споглядання ікон, що присвячені Богородиці, та біблійна чи апокрифічна розповідь створюють незабутнє враження в душі кожного, хто доторкнеться до цієї сторінки духовної культури нашого народу.

Висновки.

Виховне значення духовної музики важко переоцінити, і нині, мабуть, це зрозуміло багатьом. Однак і недостатність власних знань у цій, довгий час ніби забороненій сфері, і не визначилися ще ідеї навчання духовної музики на рівні переважної світської освіти – це, та й багато іншого, активно заважає процесу наближення до розуміння пріоритетності духовних основ, богослужбового співу у вихованні за допомогою музики як одного з головних особистісних початків.

Гуманістична мета професійної підготовки майбутніх вчителів музики передбачає особливі підходи до організації навчально-виховного процесу з використанням духовної музики. Тому, зважаючи не тільки на глибоку та різноманітну характерну образність релігійної культури, слід звернути увагу і на широкую палітру тем та стилевих напрямків релігійно-духовної музики, її інтонаційні особливості. Розуміння мистецтвознавчих аспектів дасть змогу осягнути не тільки загальномистецьке її навантаження, але й сприятиме духовному зростанню студентів – майбутніх вчителів музики та розвитку їх здатності до досконалого керування виховним процесом з використанням духовної музики.

На поверхні проблеми – практично відсутність науково обґрунтованих програм з освоєння духовної музики, притому для різного вікового рівня, відповідно – посібників, нотного матеріалу, навчальних аудіо-записів. Хоча за цим стоять положення більш глибокого рівня. Вони стосуються власне духовного виховання, правильний напрямок якого неможливий без дотримання Закону Божого. Міркування з цього питання і реальний стан справ – як небо і земля.

Мабуть, тільки по зернятках зібрані доповідним шляхом практичні ідеї, підкріплені серйозною науковою школою, можуть стати фундаментом для створення державної концепції виховання-освіти за допомогою духовної музики.

ЛІТЕРАТУРА

Кошмина И.В. Русская духовная музыка.: Пособие для студ. муз.- пед. училищ и вузов.:

- В 2-х кн./И.В. Кошмина– М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – Кн.1: История. Стил. Жанры. – 224с.
- Маценко П. Нариси до історії української церковної музики. – Репринт. вид/П.Маценко – К.: Муз. Україна, 1994. – 152с.
- Педагогіка духовного потенціалу особистості: сфера музичного мистецтва: Навч. пос./О. Олексюк, М. Ткач – К.: Знання України, 2004. – 264с.
- Рашковська В.І. Православна образотворча спадщина в розвитку духовності майбутнього вчителя: Монографія./В.І. Рашковська – Полтава: "АСМІ", 2002.- 372с.
- Ростовський О.Я. Методика викладання музики в основній школі: Навч.-метод. посібник/ О.Я. Ростовський – Тернопіль:Навчальна книга – Богдан, 2000. – 272с.
- Рудницька О.П. Музика і культура особистості: проблеми сучасної педагогічної освіти. Навч. посібник/О.П. Рудницька – К.: ІЗМН, 1998. – 248с.

The effectiveness of ted talks for boosting students' communicative competence

Kuzan Halyna

*PhD in Philology, Associate Professor of the Department of Foreign Languages
Lviv Polytechnic National University*

Matviiv-Lozynska Yuliia

*PhD in Pedagogics, Associate Professor of the Department of Foreign Languages
Lviv Polytechnic National University*

Keywords: TED Talks, communicative competence, public speech, critical thinking, boost speaking skills, speaking accuracy.

Nowadays on-line authentic materials' applying in higher educational institutions obtains sustainable and durable process. It pre-determines not just by the topicality of the suggested topic but by students, educators and scientists' applying it. The skill of information technologies applying in the combination of learning particular subject is a pledge of professionalism of a teacher and increasing of motivation and availability of students toward the learning subject, formation of a highly qualified future specialist and a successful personality.

One of the topical for today on-line resource is a platform "TED Talks" – short speeches of participants of annual TED conference – Technology, Entertainment and Design. These three directions were the essential in the times of TED founding (1984). The main motto of this resource is ideas worth spreading, for those wishing to evolve. Videos are available on the site www.ted.com, are free for watching and downloading as well as watching on YouTube. Official and unofficial apps are available for iPhone and Android that

allows watching video with subtitles, listening to TED radio etc. At the end of 2013 the official app was translated into different languages, including Ukrainian, Polish, Slovakian etc.

The content of TED Talks corresponds to general competences of CERF (Common European Framework of Reference of Languages: Learning, Teaching, Assessment) in the framework of world knowledge, cultural interaction and abilities for studying. This resource absolutely attracts attention as it is easy to use for studying English.

On the basic of TED Talks implementation students could evolve skills of audition, critical thinking and translation practice during English classes. Authentic materials allow students:

- to learn how to present own ideas applying examples of professionals in different spheres and celebrities (Bill Clinton, Bill Gates, Richard Branson, Tony Robins, Oprah Winfrey and others);
- to evolve crucial skills of XXI century, such as computer literacy, financial literacy, critical thinking, competence in

current events taking into consideration topical information;

- to speak accurately and convincingly and improving critical thinking skills;
- to find the example of a speaker, manners of whom inspire and evolve own way of speaking.

The material of the given resource inspires, motivates, gives new ideas, makes people more educated, illuminated, skillful for analyzing and aware of the heard and seen information. Moreover, speakers deliver their speeches in English using various accents that allow students to be ready for quality communication with foreigners and overcome the language barrier.

Applying the given resource the following aspects should be mentioned:

- TED Talks resource is divided into public speeches and short animation videos of cognitive character;
- majority of speeches are supplied with subtitles in different languages, lists of recommended sources of literature, references to celebrities' books' names that are mentioned in a speech and comments – resources of live language;
- search is conducted within topics, titles and speakers;
- for those interested in particular theme, special “a tool kit” of 7-12 speeches has been produced [1].

In our research we are suggesting a list of available video-materials for applying during English classes for students of different specialties which we consider as educational and topical:

- **Life at 30,000 feet | Richard Branson** – *for students of economic specialties*;
- **Big Data is Better data | Kenneth Cukier** – *for students of specialty “Computer Sciences”*;
- **Cracking Stuxnet, a 21st-century cyber weapon | Ralph Langner** – *for students of specialty “Cybersecurity”*;
- **The Art of Choosing | Sheena Lyengar** – *for students of specialty “International Relations”*;
- **The New Era of Positive Psychology | Martin Seligman** – *for students of specialty “Practical Psychology”*;

- **4 Ways to Build a Human Company in the Age of Machines | Tim Leberecht** – *for students of specialty “Artificial Intelligence”*;
- **Why the Building of the Future will be Shaped by ...You | Marc Kushner** *for students of specialty “Architecture”*;
- **Asia's Rise – how and when | Hans Rosling** – *for students of specialty “International Economic Relations”*

Taking into consideration the analyzed material and its practical applying we outline the following methodological recommendations for improving the level of effectiveness of the process of formation of students' communicative competence:

- video materials should be relevant to students' level of English;
- video materials should be of high-quality, up-to-date and boost students' interest, evolve their language and social and cultural competence;
- the duration of video couldn't exceed the class' period and students' perception;
- before watching video material students must be supplied with accurate tasks and focus on their fulfillment during the TED Talks speech;
- 7-10 new lexical units is the most appropriate amount of new terminology, which our brains can perceive, that is why it is worth to be concentrated on presenting and pointing on not more than 10 terms or collocations and apply them in various types of communication.

REFERENCES:

- Golovan D. TED Talks: zhyva mova lyshe v odyn klikk. Vchymo anglijsku / Yappi Corporate. – 20.02.2019. URL.: www.https://yappicorp.com.ua/ua/posts/re
- Blass L., Williams.J. 21 Century Reading 4: Creative Thinking and Reading with TED Talks.- Boston: National Geographic Learning / Cengage Learning, 2015.
- Carmine Gallo. Talk like Ted. The 9 Public Speaking Secrets Of The World's Top Minds / St. Martin's Press.- March 4, 2014. – 288p.
- Philip Hubbard, Mike Levy. Theory in computer-assisted language research and practice from: The Routledge Handbook of Language Learn-

ing and Technology Routledge. P.24-38. Accessed on: 31Mar 2018; URL.: <https://www.routledgehandbooks.com/doi/10.4324/9781315657899.ch2>

Ramejkis A. TED talks – teaching presentation skills to Business English Students [Electronic resource]. URL.: http://www.academia.edu/4072686/TED_talks_-_teaching_presentation_skills_to_Business_English_students.

edu/4072686/TED_talks_-_teaching_presentation_skills_to_Business_English_students.

URL.: <http://www.ted.com/about/conferences>

TED ideas worth spreading [electronic resource].

URL.: <http://www.ted.com>

TEDxESL ESL discussion material based on TED talks [electronic resource]. URL.: <http://tedxesl.com>